

Domácí násilí v České republice v roce 2002 z pohledu práva

Praha, březen 2002

Autorky:

JUDr. Jiřina Voňková, CSc., Mgr. Markéta Huňková, Mgr. Iva Čacká-Pavlíková

Motto:

Agatha Christie: “Měla jsem z manželství hrůzu. Pochopila jsem, stejně jako dříve nebo později asi pochopí mnoho žen, že jediný člověk, který vám v životě opravdu dokáže ublížit, je manžel. Nikdo jiný vám není natolik blízký. Na nikom jiném není žena v každodenním společenství, v lásce a ve všem, z čeho se skládá manželství, tak závislá. Už nikdy, rozhodla jsem se, se nikomu nevydám na milost a nemilost.”¹

¹ Christie, Agatha, Vlastní životopis, Academia Praha, 1999, s. 446

Proč právní studie k problematice domácího násilí?

Když před několika lety ženské a jiné neziskové organizace vystoupily poprvé proti domácímu násilí na veřejnosti, dočkaly se v médiích poznámek ve smyslu “to je problém Západu, to my u nás nemáme”. Časy se mění, lidé se učí a neustálá osvěta neziskových organizací jistě přispěla ke změně názoru nejen odborné veřejnosti. Řešení problematiky domácího násilí se stalo i pro vládu České republiky jednou z jejích priorit.

Co se ale skutečně změnilo od prvního veřejného prohlášení “Koordinačního kruhu prevence násilí na ženách” pro ty ženy², které jsou často dlouhá léta terčem fyzických, psychických a sexuálních útoků svých partnerů? - Azylové domy pro ženy s dětmi s utajenou adresou v ČR dosud téměř neexistují, zákonodárství oběti nedokáže dostatečně ochránit, násilníci jsou jen těžko postižitelní, orgány činné v trestním řízení místo, aby využívaly i skromné možnosti při aplikaci práva jsou laxní nebo věc bagatelizují, sociální systém je vůči obětem neflexibilní a nedostačující. Na děti ze vztahů, kde panuje násilí vůči slabší/-mu partnerce/-ovi, není brán zřetel přes způsobenou psychickou a materiální újmu.

To nevyřeší žádná ani vládou stále (jen) plánovaná velká veřejná kampaň proti domácímu násilí, nebudou-li na ni navazovat další koncepční opatření. Trvalá telefonní linka provozovaná od září 2001 Bílým kruhem bezpečí či AdvoCats for Women - Právní poradna pro ženy-oběti násilí z Prahy může v této neutěšené situaci oběti utěšit a v určitých akutních případech pomoci udělat první kroky. Ale situaci obětí zásadně moc nezmění, nezmění-li se brzy celkový přístup k problematice domácího násilí a nepodaří-li se vypracovat koncepci, která by celorepublikově (nejen) ženy-oběti domácího násilí a jejich děti nejen dostatečně ochránila, ale i násilníky odsoudila, učinila je za své činy zodpovědnými a dala jim šanci pro nové chování.

Hledání cest pro řešení se přitom nemusí odehrávat na “poli neoraném”. V sousedních státech, především v Rakousku a Německu, se na problematice domácího násilí začalo pracovat již před mnoha lety, před několika lety pak oba státy přistoupily k novým formám celospolečenského řešení: k aktivní spolupráci všech zúčastněných složek společnosti. Závazná víceletá spolupráce státní sféry s neziskovými (nejen ženskými) organizacemi přinesla výsledky, které život obětem skutečně usnadňují a pachatele činí zodpovědnými za jejich činy. Modelový projekt německé vlády a berlínského Senátu “Berlínský intervenční proti domácímu násilí”, jehož výsledky vedly ke změně spolkové legislativy (k 1.1.2002 nabyl účinnosti nový zákon o ochraně před domácím násilím) a berlínské intervenční praxe, by mohly být příkladem i pro změny v přístupu k dané problematice i v České republice. V Rakousku platí zvláštní zákon o ochraně před domácím násilím již od roku 1999 a byl po několika měsících praxe ještě jednou novelizován.

O problematice domácího násilí se mluví v České republice téměř na všech místech - včetně politiky. Téma se zdá být uznáváno i v Parlamentu jako problém, který je

² 94 procent obětí domácího násilí jsou ženy. Domácí násilí je tedy jedním ze zásadních problémů ve vztahu žen a mužů. Je nutné to takto pojmenovat, protože jinak se jakákoliv opatření proti této formě násilí budou zakládat na nesprávných analýzách a přístupy řešení zůstanou nedostačující.

nutné řešit, a to celospolečensky, což znamená opatřeními jak sociálně-psychologického charakteru, tak i legislativně, a to nejen v trestním právu. Problém je, že i přes uznání, "že se s tím musí něco udělat", se (nejen) po právní stránce neděje téměř nic. Ve vysoké politice převládá, jak se zdá, názor, že³. když nemůžeme udělat komplexně všechno, tak radši nebudeme dělat vůbec nic. Řešení problému se neustále odkládá s argumenty, že nejdříve je nutná nová kodifikace trestního práva, pak se zřejmě "prostě uvidí".

Jenže po téměř 8 letech veřejné diskuse se podle našeho mínění dále čekat nedá. Předložená STUDIE k tématu domácí násilí je i proto obsáhlou studií k českému pozitivnímu právu. Vznikla v rámci projektu "AdvoCats for Women", který naše nezisková organizace zahájila před více než dvěma lety školením právniček a jehož nynějším cílem je vybudování právního poradenského centra pro ženy, jejichž (lidská) práva byla (domácím a jiným) násilím porušena.

STUDIE je vybudována na zásadním přístupu: dosáhnout skutečné zavrženíhodnosti násilí v rodině a blízkém okolí, tedy domácího násilí. Principem je podat zde skutečně pomocnou a ochranou ruku obětem (z 94 procent ženám a jejich dětem, ale i starým lidem a jiným rodinným příslušníkům a příslušnicím) a dohnat pachatele k zodpovědnosti za jejich protiprávní a demorální chování.

Cílem STUDIE bylo zhodnotit současné právní uspořádání ve vztahu k celé šířce problému domácího násilí, autorky věnovaly pozornost nejen trestnímu zákonu a trestnímu řádu, ale i zákonu o policii, zákonu o rodině, občanskému zákoníku a občanskému soudnímu řádu, ba i zákonu o přestupcích a zákonu o advokácii.

První část je věnována pozornému "provětrání" stávajících možností a cílem je jasně formulované "co se dá udělat již dnes". Autorky hledají tedy v rámci stávajícího platného pozitivního práva pod zorným úhlem formulovaných zásad (pomocná ruka obětem, odsouzení pachatelů) optimální možnosti pro oběti domácího násilí. Druhá část je pak věnována návrhům komplexnějších legislativních opatření, přičemž tím nezaniká možnost zcela separátního zákona proti domácímu násilí,

STUDII předkládáme zainteresované veřejnosti a doufáme v další plodnou diskuzi. Budeme i nadále hledat cesty, aby i oběti domácího násilí mohly v této zemi žít plnohodnotný život se všemi svými právy.

V Praze, v únoru a březnu 2002

Saša Lienau, proFem o.p.s.

³ Stalo se dne 22.2.2002 v Ústavně-právním výboru PSP ČR, který s tímto argumentem zamítl jakoukoliv úpravu v současném trestním zákonu k domácímu násilí, srovnej www.psp.cz/vybory

Úvod: Co je domácí násilí

“Muži nepáchají násilí proto, že jsou nemocní nebo závislí, ale proto, že mohou.”
(PhDr. Eva Sopková, ProFamilia)

“K většímu pochopení násilí je možné dojít díky pečlivému uvážení povahy společenských uspořádání a situací, v nichž k násilí dochází. Výzkumy, které se snažily oddělit fyzické násilí od společenského uspořádání a zaměřily se především na pozadí problému či osobnostní charakteristiky nevedou k objasnění násilí... Právě usazení násilí do kontextu činí tento jev srozumitelným a vysvětlitelným. To, co se mohlo nejprve zdát jako nahodilé či nesmyslné chování, začíná dávat smysl, pokud je to zapojeno do společenského a kulturního kontextu.”⁴

Násilí, ke kterému dochází v rodinách, je snad jedinou kategorií trestných činů, při nichž pachatel obvykle dobrovolně a v klidu zůstává na scéně. Neočekává totiž žádné následky za svůj čin a případnou intervenci by chápal jako porušení svých práv. Samotné násilí přitom po celém světě zasahuje a ničí životy milionů žen, jejich dětí (ať již obětí či svědků násilí), ale i samotných násilných partnerů. Domácí násilí bylo po příliš dlouhou dobu považováno za soukromý problém partnerů a navíc dosud nebylo výrazně odsouzeno jako zcela neakceptovatelný způsob chování. Přes děsivé osudy obětí, které se nesrovnaly s dlouholetým týráním, přes všechna závažná zranění, která skončila doživotním zraněním či smrtí, navzdory příběhům dětí, které si zkušenost s násilím odnesly jako trauma do vlastních partnerských vztahů. I tak bylo domácí násilí po dlouhou dobu tolerováno. Přesto: jak bylo prokázáno, v případě domácího násilí se jedná o jev s výrazným sociokulturním ukotvením, že jeho odmítnutí jakožto “soukromé záležitosti” není možné.

Samotným termínem domácí násilí je přitom rozuměno chování, které u jednoho z partnerů způsobuje strach z druhého: ten skrze užití moci a násilí kontroluje jeho chování. Domácí násilí přitom může zahrnovat nejrozličnější formy fyzického, sexuálního a psychologického násilí, donucené sociální izolace nebo ekonomickou deprivaci. Objevuje se mezi lidmi všech ras, tříd, etnických skupin či lidmi s různými životními styly. “Ačkoli je pod pojmem domácí násilí obvykle chápáno bití, kopání, bodání, strkání či jiné závažné fyzické útoky, domácí násilí může být také sexuální či psychické. Zahrnuje způsobování utrpení, výhrůžky zraněním, zraňující psychický přístup, nebo ničení majetku používané jako donucovací metoda, ovládnutí, msta nebo trest vůči osobě, s níž je pachatel v blízkém (intimním) vztahu... Dochází k němu mezi manželi, bývalými manželi, bývalými či současnými partnery nebo osobami, které jsou společně rodiči dítěte/děti (bez ohledu na to, zda někdy byli oddáni či zda spolu někdy žili”⁵.

Domácí násilí má přitom vždy svoji historii. Obvykle si ženy neberou za muže brutálního násilníka: zprvu si oběť ani nevšimne, že za nadměrnou “péčí”, kontrolou či žárlivostí se může skrývat hrozba domácího násilí. To však, pokud se hned v zárodku nezastaví, má stupňující se tendenci. Oběť stále doufá, že se partner může změnit. Cyklus násilí se ale stupňuje: pokaždé, když se pachatel uchýlí k násilnému chování, má tendenci zvyšovat krutost a intenzitu svých útoků. Po krátké době je oběť natolik zaskočena, že se nedokáže bránit: v případě dlouholetého násilí se

⁴ Dobash R.E. a Dobash R., *Violence against Wives*, 1979, str. 14

⁵ (Colorado Revised Statutes, část 1, 18-6-800.3)

často projeví posttraumatická stresová porucha, naučená bezmocnost či beznaděj. Vliv má i ta skutečnost, že nebezpečí přichází právě z rodiny či partnerského vztahu: tedy místa, kde člověk naopak očekává bezpečí a jistotu. Svou daň si vybere i reakce okolí, s níž se oběť násilí setkává.

Není proto divu, že v případech domácího násilí je téměř pravidlem, že k fyzickému násilí došlo již mnohokrát předtím, než byla poprvé povolána policie. Domácí násilí je dlouhodobé a opakované, přičemž se pohybuje v cyklu násilných a klidných období, což ještě více přispívá ke zmatení a závislosti obětí. Ty zůstávají: kvůli již zmíněným pocitům bezmocnosti a beznaděje, strachu o svůj život, obav o děti. Hrozby, které násilník užil po násilném činu, totiž utvrzují oběť v její víře, že své hrozby může kdykoli učinit skutečností. Oběť věří, že pokud násilník jednou hrozby násilím vyplnil, učiní tak zase, a proto se raději podvolí. Týrání později bývá u žen nejčastější příčinou alkoholismu, pokusů o sebevraždu, znásilnění, bezdomovectví žen a dětí a zároveň nejčastější příčinou psychických problémů.⁶

Většina případů domácího násilí přitom NEJSOU projevy deviantních, patologických či zvrhlých mužů. Jsou to činy osob, jejichž přesvědčení je jen pevně zakotveno v extrémních polohách naší kultury: násilí mužů vůči ženám existovalo po tisíciletí. Bylo akceptováno jako součást rodinného uspořádání, bylo zde v podstatě i očekáváno. Nikdy nebyla vina za násilí kladena násilníkovi a ten musel málokdy (pokud nedospělo např. až k vraždě) ze svých činů skládat účty.

Oběťmi domácího násilí jsou nejčastěji ženy, pachateli muži (kteří se jej dopouštějí na svých manželkách, přítelkyních, bývalých partnerkách). "Násilí může směřovat od kohokoliv v rodině proti komukoliv. Násilí se dopouští rodiče na dětech, ženy na mužích, muži na ženách, děti na rodičích.... Ale výsledky všech průzkumů a statistik na celém světě zřetelně ukazují, že nejčastěji se ho dopouští muži na ženách a rodiče na dětech." (R. Egger, rakouská odbornice) Muži jsou svými partnerkami napadáni pouze výjimečně (1,1%)⁷. Pokud ženy napadají své partnery, většinou se jedná o sebeobranné chování vyvolané jejich partnery⁸. I proto se v souvislosti s domácím násilím (ačkoli zahrnuje i jiné formy) mluví o "genderově" popř. "rodově" podmíněném násilí a domácí násilí je v mezinárodních deklaracích běžně zahrnováno pod pojem "násilí na ženách". Deklarace OSN o odstranění násilí páchaného na ženách, schválená Valným shromážděním OSN v prosinci 1993 v článku 1 za násilí páchané na ženách považuje: každý projev rodově podmíněného násilí, který má nebo by mohl mít za následek tělesnou, sexuální nebo duševní újmu nebo utrpení žen, včetně hrozby takovými činy, zastrašování a úmyslného omezování svobody, a to jak ve veřejném nebo soukromém životě. Článek 2 Deklarace dále uvádí, že násilí páchané na ženách zahrnuje fyzické, sexuální a psychické násilí vyskytující se v rodině a společnosti...

Samotné domácí násilí, respektive týrání žen v rodině či partnerských vztazích, je přitom silně rozšířenou součástí dnešního života. Výzkumy uvádějí, že v Americe alespoň jednu "epizodu" domácího násilí zažije polovina manželství⁹, výzkumy

⁶ U.S: Surgeon General's Workshop, 1985

⁷ Dobash R.E. a Dobash R., Violence against Wives, 1979

⁸ Gelles R.J. & Straus M.A., Intimate Abuse: The definitive study of the causes and consequences of abuse in the American family, 1988

⁹ Straus M.A., Gelles R.J. & Steinmetz S.K., Behind Closed Doors: Violence in the American Family, 1981, str. 4

z nejrůznějších zemí evropského či severoamerického kulturního prostoru potom udávají výskyt domácího násilí vůči ženám okolo 25 – 30 %. Ve 25% vztahů, v nichž se objevuje domácí násilí, použije násilný partner proti své partnerce násilí pětkrát či vícekrát do roka. Alarmující je i počet dětí, které jsou svědky násilí: podle zjištění britských vědců totiž tyto děti trpí stejně, jako děti, které jsou samy zneužívány. Během samotného dětství trpí úzkostmi, nespavostí, zvýšenou bázlivostí či agresivitou, regresí. Domácí násilí ale děti zasáhne ještě jedním způsobem: zvyšuje se pravděpodobnost, že se chlápci budou ve svých partnerských vztazích dopouštět násilí a dívky stávat jeho oběťmi. Děti, které žijí v násilných rodinách, se totiž naučí akceptovat, že domácí násilí je legitimním prostředkem disciplíny, a začnou si myslet, že ti, kdo vás milují, vás také často bijí. Podle rakouské psychoterapeutky Renate Egger, národní expertky pro problematiku násilí vůči ženám při Radě Evropy, dokonce děti, které byly svědky násilí, v dospělosti násilím trpí více než děti, které byly samy oběťmi. V průzkumu provedeného mezi klientkami neziskové organizace ROSA se ukázalo, že děti byly svědky násilí v 70% rodin.

Od založení v roce 1994 se přitom na neziskovou organizaci ROSA – centrum pro týrané a osamělé ženy (nejprve nadaci, nyní občanské sdružení) obrátily stovky žen. Chtěly jediné: zastavit násilí. Mnohé z nich zažily násilí již v dětství: viděly násilí otce proti matce. Když se v dospělosti setkaly s násilím, neuměly se bránit, často měly pocit, že si násilí zaslouží: snažily se nalézt důvody, které by násilí vysvětlily, když už ne ospravedlnily. Tyto ženy-oběti násilí v rodině mají po dlouhodobém násilí řadu závažných psychosomatických onemocnění. Trpí depresemi, pocity osamění, bezmocí, úzkostmi. Mají děsivé sny, bojí se odejít od násilníka protože mají strach: partner jim vyhrožuje, že si je najde a zabije, odveze jim děti, dostane je do blázince. Jsou obviňovány, že za vše mohou ony.

Mnohem děsivější než chování jakéhokoli násilníka je ale skutečnost, že společnost se staví k jejich problémům a strachům odmítavě. Společnost, která v mnoha případech neodsoudila násilníka, ale viktimizuje oběť. Společnost, která nenabízí cestu, jak z celého kruhu ven. "Jsou dospělí, tak ať se domluví," zní slova státních úřednic, policistů. Nikoho přitom nezajímá, že jak již bylo uvedeno, mnoho týraných žen zažilo násilí už jako děti (kdy právě společnost selhala a nezasáhla) a nyní se samy bránit neumějí a nemohou.

Systém pronásleduje slabou oběť spíš, než silného násilníka: vyhrožuje jí, že pokud nezajistí dětem klid, ty půjdou do diagnostického zařízení, dětského domova. Co na tom, že za situaci může někdo jiný a oběť se jen zoufale snaží dát situaci dohromady (pro děti zasažené násilím by ve většině případů tento krok navíc znamenal jen další pohromu ve chvíli, kdy nejvíc potřebují právě pocit bezpečí a rodiny). Pokud žena najde sílu hledat pomoc, zjistí, že i činy způsobující závažná zranění a dlouhodobou neschopnost (otřes mozku, zlomeniny, poruchy hybnosti) nejsou díky posudkům soudních znalců někdy posuzovány jako trestné, ale jsou předávány přestupkovým komisím, kdy často vše odnese opět oběť. Násilí před ženou nikdo neodsoudí, nikdo jasně nařekne, že za násilí je odpovědný jen a jen násilník. Profesionální pracovníci (zdravotníci, policisté, soudci, soudní znalci, ale i sociální pracovníci a psychologové) nejsou vyškoleni v problematice násilí na ženách a neumějí proto správně zasáhnout. Mnozí psychologové či poradci hledají problém místo ve zneužívání moci v komunikaci (a zaměňují vykalkulované násilí za "hádky") a takto potom k celému případu přistupují. Ve svém výsledku tak jen posilují pocit oběti, že je za situaci

odpovědná. Chybí trénování profesionálové, azylové domy, terapie pro násilníky. Odpovědnost za nefungující systém péče o oběti domácího násilí se překládá z jedné složky na druhou.

I proto jsme velmi rádi, že vám je předkládána tato studie, která se zabývá domácím násilím a českým trestním právem. Mohla by přispět k pozitivním změnám alespoň v jedné z oblastí, které život obětí domácího násilí ovlivňují: práva. Vznikla díky iniciativě ženské organizace proFem o.p.s., která v rámci projektu Advocats for Women podporovanému Evropskou unií zahájila dialog o této problematice z hlediska českého i mezinárodního práva mezi nezávislými, odborně proškolenými právničkami a několika neziskovými organizacemi, mezi něž jsme mohli patřit.

Za občanské sdružení ROSA Marie Vavroňová a PhDr. Petra Švecová.

Kapitola I

Obecně k pojmu násilí z hlediska práva

Klíčový význam má v souvislosti s domácím násilím zásada, že každý justiční systém by měl zaručovat právo na spravedlivý proces. Je závazkem státu, tedy příslušných státních orgánů, vytvořit účinné právní úpravy zabezpečující rovné postavení procesních stran. Pokud jde o domácí násilí, postrádáme zatím, v těchto vztazích, naplnění potřeby účinně stíhat a trestat porušení norem trestního práva a tím chránit společnost. Akceptujeme-li adekvátní ochranu práv obviněných osob a reálné naplnění zásady pomocné role trestní represe, musíme současně klást důraz na legislativní úpravu specifického postavení obětí trestných činů, které jsou charakteristické pro domácí násilí.

Jde o společenský fenomén, který se vymyká současným nabízeným řešením jak právním, tak sociálním. Existuje zde roztržitost mezi odvětvími pozitivního práva, počínaje ústavním přes trestní, občanské, ale především rodinné a zákon o sociálně-právní ochraně dětí¹⁰. Svou prací sledujeme odstranění justičních bariér v situacích jak za trvání manželství de iure, tak po jeho rozvodu, a rovněž tak i v nesezdaných svazcích.

Násilím obecně rozumíme zlé nakládání, tělesné útoky, pohrůžky obdobným násilím nebo jednáním, které působí újmu na fyzickém, sexuálním nebo psychickém zdraví. Jde o agresi jedné osoby proti osobě druhé (nebo jejich většímu počtu), jejímž cílem je ublížit, poškodit, poranit nebo zabít.

V našem právu není pojem násilí definován. Teorie však rozlišuje násilí absolutní, kdy složka vůle u oběti zcela chybí, vylučuje vlastní jednání oběti. Pro situace domácího násilí (angl. Domestic violence, dále jen DV) a násilí v rodinách (angl. Inter Family Violence, dále jen IFV) přichází v úvahu spíše násilí kompulzivní, které nemá za cíl vyřadit vůli oběti, ale působí na její psychiku s cílem přinutit ji, aby se podrobila nátlaku, kterému oběť odolává jen s obtížemi, protože je ovlivněna prováděným násilím, např. bitím, nebo bitím dětí, které bude pokračovat, pokud se oběť nepodvolí.

¹⁰ Ústavní zákon ČNR č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších změn a nálezů Ústavního soudu, Čl.4 Soudní ochrana
Zákon č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva ČNR o vyhlášení Listiny práv a svobod

- čl.3 Zákaz diskriminace a privilegií
- čl.10 Ochrana osobnosti
- čl.29 Zvýšená a zvláštní ochrana
- čl.32 Ochrana rodiny
- čl.36 Spravedlivý proces
- čl.37 Práva v soudním řízení

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) ve znění zák. č. 265/2001 Sb., § 1 Účel zákona

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění zákona 265/2001, § 1 účel zákona

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších změn a doplňků

Zákon 99/1963, občanský soudní řád, ve znění pozdějších změn a doplňků

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších změn a doplňků

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších změn a doplňků

Mezinárodní dokumenty viz příloha "Úmluvy"

Násilí uvnitř rodin je časté a týká se všech druhů rodinných vztahů (mezi dospělými a jejich dětmi, mezi dětmi, dospělými a prarodiči). Násilí v rodinách poškozuje děti na celý život víc než všechna genetická poškození obecně¹¹.

Násilné chování v rodině zahrnuje špatné zacházení s dětmi, násilí mezi dospělými členy rodiny, i špatné zacházení se starými lidmi. Násilné chování v rodině zahrnuje: “jakýkoliv čin nebo opomenutí, spáchané v rámci rodiny některým z jejích členů, které podkopávají život, tělesnou nebo duševní integritu nebo svobodu jiného člena stejné rodiny nebo vážně poškozují rozvoj jeho osobnosti.” (Council of Europe, 1986).

Legislativní vyjádření zavrženíhodnosti (trestuhodnosti) DV nebo IFV v pozitivním právu chybí, a pokud nedojde v trestním právu hmotném k jeho legislativnímu vyjádření, nelze navrhopvat potřebné změny v trestním řízení, zákoně o policii, občanském či rodinném právu nebo v zákoně o sociálně právní ochraně dětí apod.

1. Postoj společnosti k domácímu násilí

Obecně nízká úroveň právního vědomí české společnosti se promítá do tolerance vůči verbálnímu i brachiálnímu násilí – viz např. šikana, mobbing, domácí násilí. Některé formy násilí jsou dokonce považovány za průvodní jev určitého postavení oběti. To platí i o DV a IFV, kde se mnohdy odsuzuje spíše oběť než násilník.

Ve společenském vědomí chybí přesvědčení, že DV nebo IFV není věcí soukromou, ale že se jedná o společensky zavrženíhodné jednání, které při eskalaci naplňuje objektivní stránku některého z trestných činů uvedených ve zvláštní části trestního zákona. Ve svém důsledku vede toto trestuhodné jednání k “psychosociální invaliditě” oběti, neschopnosti řešit bez odborné pomoci, a někdy ani s touto pomocí životní problémy, vede k pauperizaci žen a dětí a jejich sociálnímu vyloučení. V odborné literatuře je zmiňována posttraumatická stresová porucha projevující se u: “dospělého člověka, dospívajícího nebo dítěte, kteří prožili, stali se svědky nebo byli konfrontováni s událostí nebo událostmi, jejichž součástí bylo bezprostřední nebo možné ohrožení na životě, případně těžké zranění nebo ohrožení tělesné integrity”.

Reakce na trestuhodnost DV a IFV v trestním kodexu, i když trestně-právní sankce má své opodstatnění především z hlediska individuální i generální prevence, stojí na počátku systémových opatření proti DV nebo IFV. Násilné jednání pachatele DV nebo IFV musíme posuzovat v kontextu celého právního řádu, který je zdrojem ochrany subjektivních práv zaručených ústavním pořádkem. Proklamovaná ochrana osobnosti člověka, jeho důstojnosti, práv a svobod se při násilném jednání zahrnovaném pod DV nebo IFV míjí účinkem.

¹¹ Koukolík, F., Drtilová, J. Zlo na každý den. Praha: Galen, 2001, 395 s.

Například v USA je každoročně členem rodiny napaden 1 milión žen a 1,4 milióny dětí. Násilné interakce probíhají mezi členy rodin stejného i opačného pohlaví, bez ohledu na věkové skupiny a socioekonomickou úroveň rodiny. Násilí má často povahu vraždy. Přibližně polovina zavražděných amerických žen se stala obětí svého bývalého nebo současného partnera.

Z hlediska platného práva je DV nebo IFV považováno za záležitost soukromou, která má být vyřešena v rámci rodiny (domácnosti), do které nepřísluší státní moci zasahovat. O tom svědčí ustanovení § 163 platného trestního řádu, kdy tam taxativně uvedené trestné činy tvořící ve své většině množinu trestných činů zahrnovaných pod DV nebo IFV je možno stíhat pouze se souhlasem poškozené/-ho (oběti). Toto ustanovení o výslovném souhlasu oběti (manželky, matky, dospělé dcery, milenky...) s trestním stíháním pachatele (manžela, otce, syna ...) považujeme za porušení práva člověka – ženy na spravedlivý proces. Ani ustanovení § 163a, odst. 1, písm.d) neřeší problém dispozičního práva oběti domácího násilí.

Zásadní společenský problém – kolize veřejného a soukromého práva – je přenesen na bedra oběti. Úmysl zákonodárce nadřadit zájmy soukromé, tj. ochranu intimity rodiny nad zájmy veřejné, tj. potrestání pachatele, je cestou k eskalaci násilí.

Právo na spravedlivý proces je zakotveno v českém právním řádu, zejména v čl. 36 LPS v kontextu s ostatními ustanoveními Ústavy a Listiny. Nechybí ani v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, která ve znění protokolu č. 3, 5, 98 včetně Dodatkového protokolu a protokolu č. 2,4,6, a 7 se stala součástí našeho právního řádu.

2. Násilí na ženách

Vzhledem k absenci statistických dat v ročenkách státních zastupitelství i soudů jsme odkázány jednak na statistiky vedené v nestátních neziskových organizacích (dále jen NNO), které se přímo problematikou násilí na ženách, násilím vůbec, a jeho oběťmi zabývají; jednak na statistiky policejní jako jediný zdroj z činnosti orgánů činných v trestním řízení, které obsahují určité údaje o obětech trestných činů. Z poznatků NNO plyne, že ženy bývají objektem násilí v 94-96 % případů¹². Oficiální místa přiznávají, že poznatky o obětech trestného činu v ČR jsou stále velmi nesystematické.

Z anglických statistik uvádíme výsledky průzkumů v severním Londýně, který dokázal, že 37 žen zkoumaného souboru bylo cílem duševní krutosti, 27 bylo cílem fyzického útoku, 23 procent bylo znásilněno. Pachateli byli bývalí nebo současní partneři. 8 procent žen utrpělo v průběhu jediného roku v důsledku napadení partnerem tělesné zranění, přibližně dvě procenta těchto žen bylo v průběhu jediného roku poraněno celkem šestkrát.

V České republice navštívilo v roce 2000 111 žen poradenské centrum ROSA v Praze. Z toho 103 ženy byly zahrnuty do statistického zpracování: 17 z nich bylo ve svém manželství opakovaně sexuálně atakováno. Šedesát pět žen bylo surově zbito, 33 ženám bylo vyhrožováno zabitím. Jen 24 žen nahlásilo bití a týrání na policii. Násilníci měli toto vzdělání: Šest mělo základní vzdělání, 34 z nich bylo vyučeno, 36 mužů mělo středoškolské vzdělání a 24 vysokoškolské vzdělání.

¹² Statistické šetření Bílého kruhu bezpečí 2001: 97 % z obětí domácího násilí jsou ženy, 3 % muži, v téměř třech čtvrtinách domácnostech, kde se některý z partnerů (viz oběti: 97 % ženy, 3 % muži) dopouští na druhém násilí, žijí děti

Britský průzkum kriminality v roce 1992 zjistil, že 11 procent žen, které kdy žily s nějakým partnerem, bylo cílem fyzického napadení, 40 až 45 procent žen, které byly v Anglii a Walesu zavražděny, se stalo obětí minulých nebo současných partnerů (jen 6 procent zavražděných mužů je obětí manželek nebo partnerek). Fyzické útoky na ženy se někdy stupňují, jsou-li těhotné. Úměrně tomu roste počet potratů a porodů, při nichž se narodí nezralé děti. Podobné údaje nacházíme i ve statistikách českých nestátních neziskových organizací pracujících v oblasti pomoci ženám, které se staly obětí násilí.

3. Děti uvnitř domácího násilí

Je třeba mít na zřeteli, že především v manželství nebo v nesezdaném soužití, kde žijí děti, dochází k bezprostřednímu ohrožení jejich citového a mravního vývoje, jsou-li svědkem nedůstojného, ponižujícího a násilného jednání jednoho z rodičů (94-96% pachatelů jsou muži, viz statistika BkB), ať již pokrevního rodiče nebo nového partnera/-ky, který do rodiny de iure nebo via facti přibyl. Podle odhadu českých NNO asi dvě třetiny dětské populace jsou pasivními účastníky DV nebo IFV.

Světová zdravotnická organizace přitom považuje pouhou přítomnost dítěte při DV nebo IFV za psychické týrání.

Pod tímto zorným úhlem je trestnému činu podle § 215 (Týrání svěřené osoby) vystaven značný, blíže neurčený, počet dětí. Materiální nouzi pro neplnění vyživovací povinnosti druhým rodičem je vystaveno v ČR přinejmenším 20 tisíc dětí¹³, kterým je podle Zákona o sociální potřebnosti vyplácen příspěvek na výživu, avšak pouze do výše životního minima neúplné rodiny. Jde však o špičku ledovce nad hladinou.

Týrání je zlé nakládání se svěřenou osobou, vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které tato osoba pociťuje jako těžké příkoří. Předmětem útoku je nejen dítě, ale i osoba zletilá, která pro stáří, nemoc, invaliditu, mentální retardaci apod. je odkázána na péči jiných osob. Může jít o zlé nakládání působením fyzických útrap, ale i o zlé nakládání v psychické oblasti. Soudy rovněž správně dovozují, že týrání svěřené osoby se může stát i opomenutím povinné péče, k níž pachatel byl povinen, jestliže svěřená osoba vzhledem ke svému věku nebyla schopna sama se o sebe starat, ... např. neposkytováním přiměřené stravy. Souběh s trestným činem zanedbání povinné výživy podle § 213 Tr.Z. není vyloučen, neboť déle trvající odpírání stravy nebo neposkytování nezbytného oděvu může vedle trestného činu podle § 215 Tr.Z. znamenat i zanedbání zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného¹⁴.

Ve veřejnosti není obecně známo, že týrání svěřené osoby podle § 215 Tr.Z. je trestný čin, jehož ignorování zakládá osobě věci znalé trestní odpovědnost buď podle § 167 Tr.Z. (Nepřekážení trestnému činu) "(1) kdo se hodnověrným způsobem doví, že jiný připravuje nebo páchá trestný čin ... týrání svěřené osoby ... bude potrestán odnětím svobody až na tři léta...". Podobně je to s trestným činem podle § 168 Tr.Z. (Neoznámení trestného činu) "(1) kdo se hodnověrným způsobem doví, že jiný

¹³ Statistika Ministerstva práce a soc.věcí ČR za rok 1999

¹⁴ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon, Komentář, C.H.Beck Praha 2001

spáchal trestný čin ... týrání svěřené osoby ... a takový čin neoznámí bez odkladu státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu ... bude potrestán odnětím svobody až na tři léta”.

Není tedy povinností zejména policie, když u domácího násilí zasahuje, lékařů, kteří oběť ošetřují, sociálních pracovníků/-k, kterým je mnohdy známo, v jakém prostředí oběť a její děti žijí (jedná se většinou o ohrožené děti, které orgány SPOD evidují)¹⁵ konat? Obligatorně zjišťovat přítomnost dítěte u aktu domácího násilí? Protože potrestání pachatele/-ky domácího násilí je limitováno souhlasem oběti (např. pro trestný čin ublížení na zdraví), jeví se schůdnější, aby veřejné orgány dávaly podnět zahájení trestního stíhání pro trestný čin týrání osoby svěřené.

Srážky mezi rodiči, zejména násilné, výrazně ovlivňují zvláště dospívající děti. Vyšetření 246 rodin, které měly dospívající děti, v opakovaném odstupu 6 let, dokládá, že probíhající srážky mezi rodiči jsou jedním z důvodů antisociálního chování mladých mužů. Významné jsou útoky aktuální, nikoliv ty z průběhu uplynulých let. Narušené vztahy dětí s rodiči jsou jednou z příčin všech druhů psychologických a psychiatrických obtíží dětí¹⁶.

Klademe si i otázku, zda kontinuální agrese, které jsou děti v řadě rodin svědkem, je nevystavuje nebezpečí zpustnutí¹⁷, protože osoba mladší 18-ti let (tedy dítě, viz Úmluva o právech dítěte) si osvojuje v důsledku jednání pachatele agresivní návyky, neurvalé povahové rysy a negativní mužské (ženské) role, které zpravidla vedou k morálnímu úpadku a neschopnosti usměrňovat způsob života v souladu s obecnými morálními normami a dobrými mravy.

¹⁵ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, zejména: § 1 odst.1 písm. a), c), § 6 odst.1 písm. a) bod 2, písm. e), § 8 (Oprávnění dítěte), § 9 (Oprávnění rodičů).

¹⁶ Neighbors, B.D., Forehand, R., Bau, J.J. Interparental conflicts and relations with parents as predictors of young adult functioning, *Dev Psychopathol*, 1197, 9, p. 169-187

¹⁷ § 217, zákona č. 140/1961 Sb., tr.zák., ve znění pozdějších předpisů

Kapitola II

Limity českého pozitivního práva

1. Zákon o policii

Zákon o policii (zákon č. 283/1991 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších změn a doplňků /dále jen “zákon o policii”/)

Právní rámec, ve kterém se pohybujeme:

Povinností policie je zajistit bezpečí oběti, stíhat pachatele (eventuelně předat jej příslušným procedurám). Minimálně je policie povinna zadokumentovat incident k němuž byla povolána (a to včetně postupů a provedených kroků).

Přehled ustanovení, která skýtá zákon o policii k využití při ochraně oběti DV a IFV

§ 2	taxativní výčet úkolů policie, mezi něž spadá i ochrana bezpečnosti osob a vyšetřování, odhalování trestné činnosti – (nepochybně i případy DV a IFV)
§ 6	povinnost policisty – se zajišťovaným pachatelem/obětí DV a IFV jednat tak, aby jim v souvislosti s policejním zákrokem nevznikla bezdůvodná újma, přiměřenost zásahu do práv a svobod osob (– v případech DV a IFV je však typickým problémem spíše absence jakéhokoli aktivního zásahu ze strany policistů)
§ 7	povinnost policisty – provést veškerá nezbytná opatření, je-li páchán trestný čin, přestupek, či existuje-li důvodné podezření z tohoto (–v praxi je na trestné činy v rámci DV a IFV pohlíženo jako na ryze soukromou záležitost)
§ 12	oprávnění policisty požadovat vysvětlení (– mohlo by přispět k vyjasnění skutečností nezbytných pro následný trestní postih pachatele domácího násilí, ovšem existuje zde institut odepření vysvětlení – může tak učinit pachatel DV a IFV, který by mohl tímto sám sobě způsobit nebezpečí trestního stíhání, i osoba pachateli blízká (ve smyslu zákona), by zde zstrašovaná oběť DV a IFV, která tak s vidinou možného postihu ze strany násilníka činí)

§ 14	Institut zajištění – policisté jsou oprávněni pachatele zajistit na dobu 24 hodin, během níž by oběť domácího násilí mohla vyřešit nejzákladnější problém, tzn. dostat se bez překážek z násilníkovy dosahu (- typickým řešením je však pokus policie nastolit smír v “rodinné hádce”, oběť DV a IFV, která se pokusila dovolat efektivní pomoci policie zůstává i nadále s násilníkem, jenž si na ní často následně vybije vztek ještě intenzivnějším způsobem).
§ 16	oprávnění policisty k omezení pohybu agresivních osob
§ 17	oprávnění odebrat zbraň
§ 21	oprávnění otevřít byt
§ 38	použití donucovacích prostředků policistou
§ 39	použití zbraně policistou
§ 43	povinnost poskytnutí pomoci

V praxi tato ustanovení zákona o policii nejsou využívána zejména z těchto důvodů :

- selhání lidského faktoru (policisté jsou stejně jako převážná část laické i odborné veřejnosti ovlivněni postojem, že v případě domácího násilí se jedná o problém soukromé povahy, o konflikt uvnitř vztahu, který si musí zúčastnění vyřešit sami mezi sebou, často se i domnívají, že jim zákon nedává patřičné nástroje k adekvátní reakci)
- absentují přesné metodické pokyny, které by zavazoval policisty k postupu v těchto specifických situacích a pomáhaly jim v jejich zvládnání (protokol o zásahu, způsob výslechu, zajištění důkazů etc.)
- chybí kvalitní proškolení policie k tomuto tématu

Policie se za současné praxe při řešení případů DV a IFV dopouští často sekundární viktimizace obětí:

- neoprávněným přesvědčováním oběti, že si vše vymyslela, eventuelně bagatelizací a přezíravým postojem
- necitlivým přístupem k oběti
- odmítáním přijmout trestní oznámení a snahou oběť již “u dveří” přesvědčit, že se vlastně nic nestalo a pokud ano - jedná se jen o přestupek
- apriorní nedůvěrou ve výpovědi oběti a ovlivňováním jejich výpovědí (např. uváděním nepřesných formulací do protokolu o podání vysvětlení)
- upíráním informací oběti (např. o následcích odepření souhlasu s trestním stíháním podle § 163 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších změn a doplňků)
- nenahlížením na trestné činy v rámci DV a IFV jako na kterýkoli jiný trestný čin

Z analýzy příčin vysokého počtu nezahájeného trestního stíhání u trestných činů charakteru DV a IFV je patrná vysoká frekvence těch, které souvisejí s prací policie a s chováním policistů. Časté jsou rezignační postoje, že policie by stejně nebyla schopna nic udělat, případem by se vůbec nezabývala, převládá nedůvěra

v jakoukoli možnost progresivního řešení situace, strach, stud či nechuť k policii. Pokud oběť necítí ze strany policistů dostatečný zájem, prožívá zklamání, beznaděj, zatrpkllost. Přirozeným důsledkem pak je, že při eventuální další agresi případ již neohlásí.

Na tomto místě je třeba podotknout, že z tohoto zevšeobecňujícího negativního obrazu poukazujícího na typické postoje a reakce policie lze najít výjimky.

Co můžeme ?

V optimálním případě by již za současného právního stavu mohla policie být schopna svým postupem zajistit bezpečí oběti, dokonale zdokumentovat incident, účinně stíhat pachatele a zvládat specifickou komunikaci s obětí. Základní body v náhledu na problematiku domácího násilí v konfrontaci s postupem policie jsou:

- na případy vykazující znaky trestného činu spadajícího pod skupinu trestných činů zahrnující domácí násilí je nutno pohlížet a následně je i klasifikovat nikoliv jako “rodinné rozepře”, které je možno rychle “urovnat” domluvou, nýbrž jako na kterýkoli jiný trestný čin,
- policie musí důsledně využívat u případů domácího násilí všech preventivních a zajišťovacích opatření, především zajištění pachatele, existuje-li k nim právní podklad,
- policejní zásah je ve velké většině případů základem pro další postup v řešení problému DV a IFV – případné trestní stíhání či občanskoprávní řízení; podklady z policejního šetření mají velký význam. Nezbytné je proto včasné a důkladné zajištění důkazů (důkladná dokumentace případných zranění oběti, stavu bytu apod.) a zaprotokolování postupu,
- oběť i pachatel musí být vyslechnuti odděleně, což je předpokladem úplné a neovlivněné výpovědi oběti,
- policejní zásah může mít v určitých případech i preventivní účinek – zejména u mužů, kteří dosud nikdy neměli zkušenost s policií, může v některých případech zajištění, případně vzetí do vazby zapříčinit upuštění od dalšího pokračování v násilné činnosti,
- ignorace násilí ze strany policie znamená pro pachatele nepřímé povzbuzení, utvrzuje jej v postoji, že se ve své rodině může dopouštět násilných ataků, aniž by to pro něj mělo negativní následky,
- ignorace násilí ze strany policie znamená pro oběť zkušenost zvyšující její pocit bezvýchodnosti, bezmocnosti a rezignace,
- policie nesmí podceňovat informace oběti ohledně incidentu.

Policie může již teď při prvním kontaktu s případem DV nebo IFV uvědomit orgán sociálně-právní ochrany dítěte (pakliže se v domácnosti nacházejí nezletilé děti) a centra specializovaná na ochranu obětí domácího násilí (majoritním problémem však zůstává katastrofický nedostatek těchto zařízení).

Pracovníci ze všech oblastí (a policisté na prvním místě), kteří jsou ve styku s oběťmi DV nebo IFV, by měli být proškoleni v rozpoznávání charakteristických znaků tohoto jevu a seznámeni s vhodnými metodami a postupy, jak v dané situaci na tak

specifický problém reagovat. Rychlá, účinná a zejména adekvátní reakce policie může být v případech domácího násilí mnohdy životně důležitá.

Zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii, ve znění pozdějších změn a doplňků (dále jen "zákon o obecní policii")

Obecní policii zřizuje a zrušuje zastupitelstvo obce obecně závaznou vyhláškou za tím účelem, aby zabezpečovala místní záležitosti veřejného pořádku v rámci působnosti obce. Každý má právo obracet se na zaměstnance obce zařazené do obecní policie (strážníky) se žádostí o pomoc, strážníci jsou pak povinni v rozsahu svých úkolů požadovanou pomoc poskytnout. Existence a působnost obecní policie v žádném případě nenahrazuje Policii České republiky, protože jenom stát prostřednictvím činnosti ozbrojeného policejního sboru může garantovat určité záruky. Obecní policie při plnění svých úkolů spolupracuje s Policií České republiky.

- **§ 2** zákona o obecní policii. Strážníci při zabezpečování místních záležitostí mj. přispívají k ochraně bezpečnosti osob a majetku, dohlížejí na dodržování pravidel občanského soužití, odhalují přestupky a v rozsahu stanoveném zákonem o obecní policii též ukládají a vybírají v blokovém řízení pokuty za přestupky. Strážníci ukládají a vybírají v blokovém řízení pokuty za přestupky, jejichž projednávání je v působnosti obcí – tedy mimo i jiné přestupky proti občanskému soužití ve smyslu § 49 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších změn a doplňků.
- **§ 6** zákona o obecní policii stanoví, že při provádění zákroků a úkonů k plnění úkolů obecní policie je strážník povinen nepřipustit, aby osobám v souvislosti s touto činností vznikla bezdůvodná újma a případný zásah do jejich práv a svobod překročil míru nezbytnou k dosažení účelu sledovaného zákrokem či úkonem.
- **§ 7** zákona o obecní policii předepisuje, že strážník je v pracovní době povinen v mezích zákona o obecní policii provést zákrok nebo úkon, nebo učinit jiné opatření, je-li páčán trestný čin nebo přestupek či jiný správní delikt anebo je-li důvodné podezření z jejich páčání. Strážník je i mimo pracovní dobu povinen v mezích vymezených zákonem o obecní policii provést zákrok, popřípadě učinit jiné opatření, zejména vyrozumět nejbližší útvar policie, je-li spáchán trestný čin nebo přestupek, kterým je bezprostředně ohrožen život, zdraví nebo majetek.
- **§ 10** zákona o obecní policii obsahuje povinnost strážníka bez zbytečného odkladu oznámit policii důvodné podezření, že byl spáchán trestný čin, oznámit příslušnému orgánu podezření, že byl spáchán přestupek nebo jiný správní delikt. Toto oznámení musí být doloženo důvody nebo důkazy, o něž se podezření opírá.
- **§ 11** zákona o obecní policii zahrnuje oprávnění požadovat vysvětlení. Strážník je oprávněn požadovat potřebná vysvětlení od osoby, která může přispět k objasnění skutečností důležitých pro odhalení přestupku a jeho pachatele nebo jiného správního deliktu, jakož i ke zjištění skutečného stavu věci, a v případě potřeby ji

vyzvat, aby se ve stanovenou dobu dostavila na určené místo k sepsání zápisu o podaném vysvětlení. Osoba je povinna výzvě vyhovět. Nevyhoví-li jí osoba bez dostatečné omluvy nebo bez závažných důvodů, může být k sepsání zápisu o podaném vysvětlení předvedena. Vysvětlení může odepřít pouze osoba, která by jí sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojenci, manželu nebo druhu anebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pocítovala jako újmu vlastní, způsobila nebezpečí trestního stíhání nebo nebezpečí postihu za přestupek. Strážník je povinen osobu o možnosti odepřít vysvětlení z těchto důvodů předem poučit.

Zaměstnanci obecní policie disponují oprávněními obdobnými oprávněním policistů. Jedná se o oprávnění odebrat zbraň, oprávnění otevřít byt nebo jiný uzavřený prostor, oprávnění použít povolených donucovacích prostředků.

V praxi však platí, že obecní policie není schopna a zejména ochotna do případů charakteru ataků v rámci domácího násilí zasahovat.

Co chceme !

Při úvahách na téma efektivnosti použití institutů stanovených zákonem o policii na případy DV a IFV a postupu policie je vždy třeba uvědomit si, že podstata tohoto problému v konkrétním vztahu násilníka a jeho oběti nemůže být nikdy vyřešena soustředěním se na řešení jednotlivé z kontextu ostatních násilných činů vytržené vyhocené situace např. manželské hádky vrcholící fyzickým napadením manželky ve vztahu, kde je žena napadána manželem každý den. Domácí násilí patří mezi jevy dlouhodobé, postupně eskalující. Byť by se policisté v souladu s ustanoveními zákona o policii odhodlali do ožehavé "rodinné hádky" zasáhnout, agresivního útočníka by v případě potřeby prostřednictvím donucovacích prostředků umírnili a následně jej zajistili, tento se ve velmi krátké době vrací zpět na místo činu, tedy do společné domácnosti, kde zůstává jeho agresivní aktivita vyvíjená vůči oběti opět mimo jakoukoli kontrolu. V horším případě nabývá těžších podob, neboť útočník se může cítit velmi popuzen jednáním oběti, kterým se mu opovážila vzepřít.

Soubor doporučení:

- zcitlivění přístupu policie - v centru přivolaného policisty ke konfliktu mající charakter DV a IFV musí stát především ochrana oběti. Ustanovení povinnosti odborného výcviku příslušníků policie k tématu DV a IFV
- existence přesné databáze výjezdů policie k případům DV a IFV (po první intervenci policie by mohla být zavedena "karta násilníka", kde by byla evidována oznámená (prokázaná) napadení jeho oběti. V návaznosti na úpravu v trestním zákoně by po určitém počtu "menších" násilných ataků majících - hodnoceno v jednotlivé a nikoli v kontextu - např. charakter přestupku následovaly důsledky plynoucí z naplnění skutkové podstaty nově zavedeného trestného činu DV a IFV)
- zřízení specializovaného oddělení policie pro řešení případů DV a IFV (v ideálním případě by se jednalo o muže a ženu, z nichž by si oběť mohla vybrat, kým bude vyslýchána, s kým bude dále jednat apod.)

- ustanovení povinnosti policie odkázat oběť na specializované nevládní organizace zabývající se potíráním negativních důsledků DV a IFV (např. předáním adresáře těchto organizací)
- ustanovení priority řešení případů DV a IFV (např. výjezdu) před jinými případy (např. krádežemi) - jedná se zde o ochranu života a zdraví
- zřízení centrální kartotéky případů majících charakter domácího násilí
- při příjezdu policie na místo ohlášeného útoku - ustanovení povinnosti policie hovořit a kontaktovat se s obětí; faktické vzdálení oběti z dosahu násilníka a vyslýchání oběti odděleně od násilníka v lidsky důstojných podmínkách; zajištění ochrany dětí - případně jiných osob; zajištění lékařské a jiné pomoci; zajištění všech možných důkazů na místě činu (kterými jsou např. i rozbité věci, výhružné SMS zprávy, škody na nábytku, hematomy na těle obětí apod.); zadokumentování veškerých důkazů
- povinnost zajištění, aby po odchodu policie z místa činu nebyla oběť vystavena pokračujícímu útoku, ustanovení povinnosti policie doprovodit oběť do bezpečí, bude-li si toto přát
- vypracování přesných metodických pokynů, které by zavazovaly policisty k postupu v těchto specifických situacích a pomáhaly jim v jejich zvládnutí (protokol o zásahu, způsobu výslechu, zajištění důkazů etc.)

2. Zákon o přestupcích

Zákon ČNR č. 200/1990 Sb., O přestupcích, ve znění pozdějších změn a doplňků

Právní rámec, ve kterém se pohybujeme

Od svého přijetí v roce 1990 prošel zákon o přestupcích dosud více jak dvaceti přímými novelizacemi, dílčího i zásadnější rázu. Jednání páchaného jako domácí násilí – DV či IFV se však žádná z novelizací nedotkla.

Jednotlivé útoky DV a IFV jsou v současné praxi spíše posuzovány jako přestupek nežli trestný čin. Přestupek je zaviněné jednání, které je za přestupek výslovně v zákoně označeno. Správné posouzení znaků přestupku a znaků trestného činu a jejich porovnání klade vysoké nároky na zkušenost rozhodujícího a právní úvahu.

Přestupky jsou skutky, které se vyznačují nižším stupněm společenské nebezpečnosti protiprávního jednání a postačí zavinění nedbalostní, není-li výslovně uvedeno, že je třeba úmyslného zavinění. Za přestupek lze s ohledem na to uložit pouze jako sankci napomenutí či pokutu. Nikdy však nelze obě tyto sankce uložit současně. Při určení druhu sankce a její výměry orgán přihlídnou k závažnosti přestupku, zejména ke způsobu jeho spáchání a jeho následkům, k okolnostem, za nichž byl spáchán, k míře zavinění, k pohnutkám a k osobě pachatele, zda a jakým způsobem byl pro týž skutek poškozen v disciplinárním řízení. Přestupek nelze projednat, uplynul-li od jeho spáchání jeden rok; nelze jej též projednat, popřípadě uloženou sankci nebo její zbytek vykonat, vztahuje-li se na přestupek amnestie, kterou vyhlašuje vláda. Lhůta k projednání je prekluzivní a pokud není z některého důvodu přestupek v této lhůtě projednán a uložena sankce, odpovědnost zaniká.

S jednáním, které je v průběhu vyšetřování kvalifikováno jako přestupek, se jako první seznámí policista, který dorazí na místo na základě přivolání napadenou obětí. Jaké pravomoci má zasahující policista, je v zákoně o policii. Je však pravdou, že každý policista sám posuzuje konkrétní situaci, a musí se rozhodnout tak, aby aplikoval zákon podle svého uvážení a zhodnocení dané situace. Není třeba zdůrazňovat, že především záleží na schopnostech a zkušenostech konkrétního policisty a samozřejmě na jeho povědomí o následcích domácího násilí. Z jednání zasahujících policistů však vyplývá, že se patrně obávají, že pokud zasáhnou nepřiměřeně (většinou z hlediska pachatele), budou pak disciplinárně potrestáni. Na druhou stranu nepočítají s tím, že by se oběť bránila proti jejich postupu tím, že podá stížnost na zanedbání významu situace. Na policistovi, který přijede na místo činu, leží tíha zajištění důkazů či svědků událostí v okolí (lidé v sousedství většinou dobře vědí, jak probíhá násilnické chování a pokud je vyzve k vysvětlení policista ihned na místě, patrně budou vypovídat ochotněji, než když za nimi půjde žena se žádostí o dosvědčení, zda něco slyšeli a co). Již na místě samém by měl policista sepsat, co všechno zjistil a případně doprovodit oběť k lékařskému ošetření a odtud ji odvést na služebnu k sepsání protokolu.

Nedokážeme si představit, že policista může ihned po napadení ohodnotit, zda spáchaný skutek bude trestným činem či pouze přestupkem, a proto by měl postupovat tak, aby měl hotové veškeré úkony potřebné pro zahájení trestního

řízení. V takovém případě je velice důležité svědectví sousedů, zda v rodině docházelo již dříve ke konfliktům.

§ 49

V případech DV a IFV je pachatelovo jednání posuzováno dle citovaného § zákona o přestupcích, v němž je vymezena skutková podstata přestupků proti občanskému soužití. Přestupku se dopustí ten, kdo jinému ublíží na cti tím, že ho urazí nebo vydá v prospěch (zde hrozí pokuta max.do 1000,-Kč), nebo kdo jinému z nedbalosti ublíží na zdraví a nebo ten, kdo úmyslně naruší občanské soužití vyhrožováním újmou na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obviněním z přestupku, schválnostmi nebo jiným hrubým jednáním (maximální hranice pro uložení pokuty činí 3000,-Kč.)

Navíc tyto přestupky patří mezi tzv. přestupky návrhové, za které lze uložit pokutu 1000,- Kč, které lze projednat i tehdy, ať mezi uraženou/-ným a pachatelem existuje nějaký vztah či nikoliv. Přestupek lze projednat jedině tehdy, pokud postižená osoba podala návrh nejpozději do tří měsíců ode dne, kdy se dozvěděla o přestupku nebo o postoupení věci orgánům činným v trestním řízení.

Přestupky, za něž lze uložit pokutu do 3000,-Kč, spáchané mezi osobami blízkými, lze projednat také pouze na návrh. Již ze samotné výše pokuty je zřejmé, že postih pachatele je minimální, a dokonce se stává, že samotná oběť musí zaplatit náklady správního řízení, neboť nedojde vůbec k uznání viny.

§ 28

Ve vztahu k dětem lze počít citovaného ustanovení - přestupky na úseku sociálních věcí. Přestupku se dopustí ten, kdo mimo jiné v úmyslu ponížít lidskou důstojnost nezletilého dítěte použije vůči němu nepřiměřeného opatření (za to lze uložit pokutu do 10.000,-Kč), nebo kdo se úmyslně nepodrobí rozhodnutí orgánu vykonávajícího sociálně-právní ochranu dětí podle zvláštního právního předpisu, popřípadě nesplní některou z povinností, které mu tento zvláštní právní předpis ukládá. V těchto případech lze uložit pokutu až do výše 20 000 Kč.

Přestupky projednávají obce v místě, kde byl přestupek spáchán. Policie je povinna před tím, než věc postoupí obci, učinit nezbytná šetření ke zjištění osoby podezřelé ze spáchaní přestupku a k zajištění důkazních prostředků nezbytných pro pozdější dokazování před orgánem obce. Při projednání jednání domácího násilí jako přestupku, stejně jako v jiných případech, pachatel dokáže jednat racionálně, uvažovat logicky a argumenty či falešnými svědectvími znehodnotit tvrzení oběti. Pachatel vystupuje velice seriózně, klidně, bez emocí, avšak žena je z každého projednávání nervově vyčerpaná a výsledek rozhodnutí může být právě tímto také ovlivněn. Stejně jako v trestním řízení, žena má na podporu svých tvrzení pouze lékařskou zprávu a svou pravdivou výpověď. Pokud je přizván svědek, většinou to bývá člen širší rodiny. Pokud je tedy někdo náhodně přítomen domácímu násilí, pak se jedná o děti, rodiče či sourozence oběti.

Zvláštní postup volí Magistrát hl.m.Prahy. Tyto osoby považuje za svědky nevěrohodné, neboť jsou osobou blízkou k oběti (ačkoli takové rozlišení není v žádném zákoně), a protože se jedná pak o pouhé tvrzení proti tvrzení, není pachateli nakonec uložena ani sankce za násilné jednání a žena je dokonce povinna

ze zákona uhradit náklady přestupkového řízení (paušální částka 500,-Kč). Z důvodů zvláštního zřetele hodných lze od uložení povinnosti nahradit náklady řízení zcela nebo zčásti upustit. Je třeba upozornit na to, že v současné době nejen v civilním, trestním, ale i přestupkovém řízení lidé nemluví pravdu, svědčí účelově a křivě, neboť chybí jakákoli sankce za takovou lživou výpověď. Trestný čin křivého svědectví je stíhán ojediněle. Respekt k zákonu by ulehčil situaci při hodnocení důkazů rozhodujícími orgány.

Obecně nestačí ani skutečnost, že si zranění oběti vyžádalo sedmidenní pracovní neschopnost. Přesto je skutek spáchaný uvnitř rodiny kvalifikován jen jako přestupek, dokonce někdy bez toho, že by byl vypracován znalecký posudek na posouzení závažnosti zranění, v němž by se měl znalec vyjádřit k povaze a závažnosti zranění nebo onemocnění a k příčinám jeho vzniku, k potížím nastalých u oběti, k povaze závažnosti a délce trvání omezení obvyklého způsobu života oběti a ke způsobu a trvání léčení. Pokud dospívá policejní orgán k závěru, že se nejedná o trestný čin, pak pouhým neformálním opatřením postupuje spis přestupkové komisi, aniž by se proti tomuto postupu mohla poškozená oběť bránit. Postih za přestupek - pakliže je pachatel uznán vinným - dosahuje částky max. 3000,-Kč. Ani opakované dopouštění se přestupkového jednání nezakládá trestní odpovědnost pachatele či přitěžující okolnost v rámci přestupkového trestání. Navíc se jednání do 1 roku po spáchání promlčí a nelze ho již jako přestupek postihnout.

Co můžeme ?

Policie může zakročit proti násilí nebo hrozícímu násilí a na žádost ženy vstoupit do bytu, volá-li o pomoc a je-li tu nebezpečí z prodlení, může vstoupit i bez předchozího souhlasu. Není totiž možné, aby policista po příjezdu na místo samé byl svědkem toho, že pachatel ženu uráží, policistu úplně ignoruje a nepřímou se jim vysmívá. Je třeba, aby policista užil svých pravomocí a poučil ženu, co má dělat, zajistil jí ochranu a nikoli jí doporučoval, aby se s manželem usmířila.

Je třeba, aby policie vedla pohovor s mužem a ženou odděleně a pečlivě zapsala do protokolu obě výpovědi, popsala každé zjevné poranění ženy a postarala se o lékařské ošetření.

Hodlá-li žena po napadení opustit byt, protože se bojí dalších násilností, má policie pro zajištění ochrany ženy při opouštění bytu, do doby, než si sbalí osobní věci, počkat. Pokud žena odešla s "prázdnými rukama" a vrací se nyní do bytu pro věci, může jí policie poskytnout doprovod.

Mnohé ženy, které manžel napadl, policii nevolají, protože v předchozím případě jim policie neposkytla pomoc, naopak, žena byla vystavena tzv. sekundární viktimizaci.

Policie má možnost zprostředkování kontaktů na azylové domy či organizace poskytující ochranu a pomoc obětem domácího násilí. V praxi se ale setkáváme, až na výjimky, s bagatelizujícím přístupem policie, a to i tehdy, volají-li o pomoc nezletilé děti, které jsou svědky domácího násilí.

V přestupkovém řízení vystupuje manželka jen jako svědek. Tedy nemá právo navrhnout důkazy a klást otázky při ústním jednání, zvolit si zástupce, před vydáním rozhodnutí se vyjádřit. Je absurdní, že poškozeným v řízení o přestupku je pouze ten, komu byla způsobena majetková újma a jen on má práva účastníka. Jako navrhovatelka má žena právo na doručení rozhodnutí a může se odvolat do části rozhodnutí, týkající se viny obviněného z přestupku nebo její povinnosti nahradit náklady řízení.

Co chceme !

Dosavadní roční prekluzivní lhůta pro projednání přestupků (§ 20 zákona o přestupcích) se jeví jako krátká. Je třeba:

- aby řízení o přestupku bylo možno zahájit v subjektivní lhůtě jednoho roku od dne, kdy se příslušný orgán o spáchání přestupku dozvěděl, nejpozději však v objektivní dvouleté lhůtě, počítané od dne, kdy k jeho spáchání došlo;
- neprojednávat takový přestupek, pokud od jeho spáchání uplynuly tři roky. Výslovně by se mělo v zákoně o přestupcích hovořit o zahájení řízení a projednání přestupků, pak by mohly odpadnout dosavadní nejasnosti v otázce, jaké důsledky nastanou v případě, kdy např. v průběhu odvolacího řízení o přestupku uplyne stanovená lhůta;
- doplnit do přestupkového zákona ustanovení skutkové podstaty domácího násilí, kterou by naplnil ten, kdo přestupek spáchal na osobě žijící v rodině, domácnosti či ve společném bytě;
- zvýšit horní hranice pokut u přestupků, které se dotýkají domácího násilí;
- posuzovat činy dnes kvalifikované jako přestupek při jejich opakování jako trestné činy a sankcionovat je zvýšeným peněžitým nebo jiným trestem;
- proškolit speciálně k problematice domácího násilí policisty, kteří oznámení o přestupku přijímají a kteří vědí, kde oběti bude poskytnuta další pomoc (azyly, právní poradenství atd.).

3. Trestní právo

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších změn a doplňků

Právní rámec, ve kterém se pohybujeme:

Jak tedy vymezuje české trestní právo násilí vůbec a jak reaguje na pachatele a oběti¹⁸ trestných činů nejčastěji spojených s DV nebo IFV? Opakujeme, že legislativní vymezení pojmu násilí obecně i domácího násilí neexistuje. Komentář k TZ na str. 466 uvádí: „V obou případech (*tj. násilí absolutního i kompulzivního*) je však násilí použití fyzické síly k překonání nebo zamezení odporu (ať už kladeného nebo očekávaného) Násilí může směřovat přímo proti osobě, která je k něčemu nucena, nebo proti jiné osobě, např. vůči dítěti nebo jiné osobě blízké, a je prostředkem působení na vůli bezprostřední oběti.“

Ve zvláštní části trestního zákona je násilí definováno vždy ve vztahu ke skutkové podstatě konkrétního trestného činu. Např. u trestných činů proti výkonu pravomoci státního orgánu a veřejného činitele (§ 153 a § 155 TZ) se „Násilím rozumí použití fyzické síly k působení na vůli člověka s cílem překonat kladený odpor nebo očekávaný odpor a nebo mu zamezit“ (Komentář, str. 651). Na str. 655 tamtéž: „K naplnění skutkové podstaty (rozuměj trestného činu útoku na veřejného činitele) zákon nevyžaduje, aby použitím násilí bylo způsobeno ublížení na zdraví. Násilím je, ve smyslu § 155 (Úmyslné užití násilí) „mimo jiné jednání proti tělu napadeného, při němž je použito fyzické síly...“ U trestného činu násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci (§196 a další): „Násilí je fyzický útok na tělesnou bezpečnost osoby nebo na věc. Násilím proti osobě se rozumí fyzický útok, použití fyzické síly proti člověku, které však nemusí mít za následek ublížení na zdraví. Půjde zpravidla o útok proti fyzické integritě člověka...“ (Komentář, s. 775). U loupeže je násilí esenciální složkou skutkové podstaty. Zajímavé je konstatování, že: „není podmínkou, aby napadený/poškozený kladl odpor např. když si je vědom fyzické převahy útočnicka nebo útočníků a z obavy před dalším násilím odpor raději vůbec neprojevuje a plně se podrobuje vůli pachatele.“ (Komentář, s. 896). U trestného činu podle § 238 (Porušování domovní svobody): „Násilí může směřovat jak proti osobě, tak i proti věci (např. vypáčení dveří, rozbití okna). Za násilí lze považovat svémocné vyklizení bytového zařízení, spálené věci v domě nebo bytě se nacházející.“ (Komentář s.912)¹⁹.

Poslední novely § 241 TZ rozšířily skutkovou podstatu trestného činu znásilnění. Pachatelovo násilné jednání nemusí směřovat k vykonání soulože, ale k donucení oběti, aby strpěla pachatelovi jiné sexuální praktiky. Pachatel používá fyzické síly k překonání nebo zamezení vážně míněného odporu oběti.

Trestné činy, které lze zahrnout pod množinu trestných činů spáchaných v rámci domácího násilí, nacházíme zejména v Hl. V, VI, VII a VIII TZ:

¹⁸ § 2 zákona č. 209/1977 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ve znění zákona č. 265/2001 Sb.: (1) Obětí se rozumí fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví.

¹⁹ Šámal, P., Půry, F., Rizman, S.: Trestní zákon, Komentář, C.H.Beck Praha 2001

Hlava V, Trestné činy hrubě narušující občanské soužití

§ 197a, Vzbuzení důvodné obavy,

tj. vyhrožování usmrcením, těžkou újmou na zdraví. Záleží na konkrétních okolnostech, jak subjektivně pociťuje újmu ten, jemuž je vyhrožováno. Je-li pohrůžka usmrcením nebo těžkou újmou na zdraví nebo jinou újmou prostředkem k vynucení určitého chování, jde o trestný čin vydírání podle § 235 odst. 1 (viz níže).

Malá statistika: počet trestných činů 694, odsouzených mužů 214, odsouzených žen 11.

Hlava VI, Trestné činy proti rodině a mládeži

§ 215 Týrání,

tj. zlé nakládání, které se vyznačuje určitým trváním. Může jít jak o způsobení fyzických útrap, tak o zlé nakládání v oblasti psychické. Pachatelem může být ten, kdo vykonává ve vztahu k týrané osobě péči nebo výchovu. Světová zdravotnická organizace považuje i pasivní přítomnost dítěte při aktech DV nebo IFV za psychické týrání.

Malá statistika: 84 trestných činů, odsouzeno 75 mužů a 29 žen.

§ 217 Ohrožování mravní výchovy mládeže,

tj. jednání, při kterém vzniká reálné nebezpečí, že osoba mladší 18 let si osvojí škodlivé návyky, zájmy nebo sklony, které vážně ohrožují její tělesné nebo duševní zdraví nebo další vývoj, že bude násilí vnímat jako akceptovatelnou normu agresivního chování. Tím se markantně zvyšuje riziko budoucího antisociálního jednání.

Malá statistika: trestné činy 604, odsouzeno mužů 397, 251 žen

Hlava VII, Trestné činy proti životu a zdraví

§ 219 Vražda

Malá statistika: trestných činů 176, odsouzených mužů 163, odsouzených žen 13

§ 221 Úmyslné ublížení na zdraví,

tj. jednání, kterým je způsobena porucha na zdraví, která znemožňuje postižené/-mu obvyklý způsob života, obvyklé činnosti, a to nikoliv po přechodnou dobu (soudní praxe vyžaduje alespoň 7 dní pracovní neschopnosti).

Malá statistika: trestných činů 2380, odsouzených mužů 2324, odsouzených žen 104

§ 222 Úmyslná těžká újma na zdraví,

tj. jednání, které vede k mimořádně vystupňované nebo prodlužované tělesné nebo duševní bolesti, které jsou na hranici snesitelnosti, byť trvají jen kratší dobu, nebo sice bolesti snesitelné, ale déle trvající.

Malá statistika: trestných činů 509, odsouzeno 480 mužů, 49 žen.

Hlava VIII, Trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti

§ 231 Omezování osobní svobody

páchá osoba, která jiné osobě brání užívat osobní svobody.

§ 235 Vydírání,

tj. jednání, kterým pachatel nutí jiného, aby něco konal, opomenul, trpěl, a to násilím, pohrůzkou násilí nebo jiné těžké újmy.

Malá statistika: trestných činů 1050, odsouzených mužů 801, žen 27.

§ 237 Útisk,

tohoto trestného činu se dopouští osoba, která jinou osobu nutí, zneužívaje její tísně nebo závislosti, aby něco konala nebo trpěla.

Statistické údaje nejsou evidovány.

§ 238 Porušování osobní svobody,

se dopouští osoba, která neoprávněně vnikne do domu nebo bytu jiné osoby a tam neoprávněně setrvává.

§ 241 Znásilnění

Malá statistika: trestných činů 267, odsouzených mužů 139...

Je nutno položit si otázku proč u trestných činů typických pro domácí násilí, například u trestných činů proti životu a zdraví není násilí, jako způsob provedení (modus operandi) komentováno. Naproti tomu zákonodárce neváhá u trestného činu útok na veřejného činitele v § 155 (Úmyslné užití násilí) takové násilí výslovně upravit. Tedy člověk, „veřejný činitel“ má ze zákona větší ochranu než člověk ,oběť domácího násilí.

Celkově bylo spácháno v minulém roce 86.031 trestných činů, odsouzeno bylo 63.211 mužů a 6.961 žen. Počet obětí (poškozených) trestné činnosti z řad mužské populace je 19.256, žen se stalo obětí trestného činu 16.253. Procentuální vyjádření tohoto poměru lze interpretovat tak, že muži jsou pachateli v 90 procentech případů, zatím co ženy v 10 procentech případů, ale že ženy oproti tomu představují 46 procent obětí (muži tedy 54 procent).

Lze tedy shrnout, že domácí násilí, tedy násilí v rodině nebo domácnosti, je jakýkoliv protiprávní čin

- a) kterým jedna osoba způsobila jiné osobě tělesné zranění, újmu na zdraví nebo omezila její svobodu,
- b) jedna osoba v rozporu se zákonem utiskuje, vydírá nebo vyhrožuje osobě druhé poškozením života, tělesným zraněním, újmu na zdraví nebo omezováním osobní svobody,
- c) nebo neoprávněně vnikne do domu nebo bytu jiné osoby.

Trestné činy, které lze zahrnout pod domácí násilí, mají následující společné znaky:

- jsou páčány v rodině nebo domácnosti,
- mezi osobami v poměru rodinném nebo obdobném (osoby blízké nebo osoby, které jsou považovány za osoby blízké),
- vyznačují se dlouhodobostí a splňují znaky pokračování v trestné činnosti:
- naplňují stejnou skutkovou podstatu
- jsou vedeny jednotným záměrem utiskovat, vydírat, ohrožovat, omezovat, ubližovat, znásilňovat oběť, nutit ji, aby něco konala nebo opomíjela s cílem ponižovat její lidskou důstojnost,
- jsou spojovány stejným nebo obdobným způsobem provedení
- vyznačují se blízkou časovou souvislostí

- jejich páchaní se vyznačuje vysokou latencí, zejména u trestných činů útisku, vyhrožování, vydírání, omezování osobní svobody nebo neurvalé vynucování sexuálních aktivit,
- fyzické stopy bití nebo psychické útrapy nedosahují při jednotlivých útocích skutkové podstaty trestného činu ublížení na zdraví nebo znásilnění,
- pokud jsou tato jednání uskutečňována v přítomnosti nezletilých dětí, naplňují skutkovou podstatu trestných činů týrání (psychické) svěřené osoby a ohrožování mravní výchovy mládeže,
- za vyjmenované trestné činy, vyjma trestného činu znásilnění a těžké újmy na zdraví, nepřesahuje horní hranice trestu trest dva roky odnětí svobody,
- s výjimkou trestných činů § 222 - těžká újma na zdraví, a znásilnění, §241 odst. 2,3,4 je u shora uvedeného výčtu trestných činů nezbytný výslovný souhlas oběti se zahájením trestního stíhání.

V souvislosti se shora uvedenými fakty se nabízejí následující otázky:

- o Posuzují např. orgány činné v trestním řízení při stíhání výše uvedených trestných činů související přitěžující okolnosti, jako např. skutečnost, že pachatel spáchal trestný čin využívaje něčí bezbrannosti, závislosti nebo podřízenosti (§ 34 písm. c) TZ) a že napadená osoba nebyla schopna klást odpor z důvodu fyzické nemohoucnosti (fyzická převaha muže)? Závislost, kterou pachatel využívá, může právě vyplývat ze vztahu rodinných (byť, finanční zajištění, nezaopatřené děti). Podobně je tomu s podřízeností manželky, protože stále u nás přetrvává patriarchální rakousko-uherský model manželského soužití. Diskutabilní je, že přitěžující okolnost uvedená pod písmenem e) citovaného paragrafu, která bere zřetel na porušení zvláštní povinnosti, se vztahuje pouze na pracovní, služební a jiné veřejnoprávní vztahy. Není však porušením zvláštní povinnosti agresivní chování manžela a otce dětí odporující ustanovením HL III. zákona o rodině, která upravuje vztahy mezi manžely (§ 18 Rovnost manželů, § 19 Zabezpečení potřeb rodiny, § 32 odst.1 a 2 - Příklad rodičů)?
- o Zkoumá se, zda násilník trestný čin páchal nebo v něm pokračoval po delší dobu (písm. ch) citovaného paragrafu)?
- o Nejde zde o trestný čin trvající, kdy pachatel vyvolal protiprávní stav a ten udržuje (vydírání, vzbuzování důvodné obavy, omezování osobní svobody aj.)?
- o Nejsou shora uvedenými okolnostmi porušena speciální ustanovení Listiny práv a svobod v článku 32 odst. 1, o ochraně rodiny?

Při posuzování následků fyzického nebo psychického násilí v rámci domácího násilí se zlehčují i skutečnosti související s újmou na zdraví. Pokud není zřetelný následek – zmrzačení, zohydění apod. – opomíjí se např. fakt, že za mučivé útrapy (§ 89 odst. 7 písm. h) tr.zák.) se považují mimořádné vystupňované nebo prodlužované bolesti tělesné nebo duševní, které jsou na hranici snesitelnosti, byť trvají jen kratší dobu, nebo sice bolesti snesitelné, ale déle trvající, které velmi citelně zasahují celou osobnost postiženého/postiženého. Stejně je opomíjena skutečnost, že za těžkou újmu na zdraví je třeba považovat nejen delší dobu trvající vážnou poruchu zdraví fyzického, ale i duševního (srov. R9/1981-II, R51/1983).

Z hlediska právních i společenských konsekvencí (otázky rodinného a občanského práva) je nutné rozlišovat násilí proti ženám, ke kterému dochází uvnitř rodiny (IFV) oproti násilí v jiných vzájemných osobních vztazích, tedy domácí násilí (DV).

Jak v případě DV tak IFV jde o dvě kategorie osob blízkých, které definuje mimo jiné trestní zákon v § 89 odst. 8:

- a) Příbuzní v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec a manžel, u kterých již objektivní existence vzájemného vztahu mezi nimi (manželé, rodiče a děti) odůvodňuje takového posouzení, a není důležité, zda tento objektivní vztah je doprovázen vztahem citovým (IFV). Manželi jsou ti, kteří uzavřeli manželství a toto manželství trvá (Zákon o rodině).
- b) Osoby v poměru rodinném či obdobném, za předpokladu, že újma, kterou utrpěla jedna z nich, druhá právem pociťuje jako újmu vlastní. Podmínkou jsou tedy bližší citové vztahy, které však nejsou založeny na rodinných vztazích (DV). Mezi takovými osobami (snoubenci, druh-družka, příbuzní) musí být zkoumán konkrétní vztah.

Pokud jsou ženy objektem fyzického, sexuálního nebo psychického násilí, jde především o manželky, životní partnerky, bývalé manželky nebo partnerky, přítelkyně (i nežijící ve společné domácnosti), příbuzné: babičky, matky, sestry, zletilé dcery.

Při domácím násilí nejde nikdy o ojedinělý, náhodný akt uhození. Předcházejí slovní potyčky, neplnění vyživovací povinnosti po dobu trvání manželství nebo po rozvodu, event. v souvislosti s řízením o přiznání otcovství, omezování, ponižování, osočování, vyhrožování apod. Typická je eskalace násilí od psychického teroru až po fyzické napadení různé intenzity. Zdůrazněme, že se jedná o delikty za zavřenými dveřmi s vysokou mírou latence.

Uvádí se, že pravděpodobnost být napaden/-a a poraněn/-a či usmrčen/-a v bezpečí domova členy rodiny je třikrát větší než pravděpodobnost napadení na ulici, a že každou osmou českou ženu partner bije²⁰.

Co můžeme ?

Všechny (všichni), kteří se ocitají v bludném kruhu domácího násilí, musí vědět, že čím dříve se obrátí o pomoc na specializovaná pracoviště, azyly, linky právní a jiné pomoci, tím větší mají naději na rehabilitaci jejich lidské důstojnosti, tím lépe se zhojí rány na těle i na duši.

V případě nezletilých dětí, v zájmu jejich psychického zdraví, je povinností oběti odstranit z jejich blízkosti násilníka a uvědomit orgány sociálně-právní ochrany dětí o nebezpečí, kterému jsou děti vystaveny.

Selže-li intervence sociálních, psychologických, rodinných a jiných poradců, a dostoupilo-li násilí, kterému oběť byla vystavena, intenzity trestného činu (nejčastěji v podobě ublížení na zdraví), musí se oběť –osoba blízká– vyrovnat se svým

²⁰ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie, Eurolex Bohemia, Praha 2001, s. 274

dispozičním právem. To znamená, že označí osobu pachatele, předloží orgánu činném v trestním řízení doklady o rozsahu svého zranění a dá souhlas s trestním stíháním.

Aby oběť, nejčastěji žena, mohla jednat samostatně, a to v zájmu svém a svých dětí, musí být dostatečně informována o tom, jakou pomoc nejen právní, ale i v širším společenství jí lze poskytnout. Kam mají směřovat kroky ohrožené ženy již při prvním šikanování, ponižování, nadávání, bití, znásilňování a jiných excesech?

Zákon č. 141/1961 Sb., O trestním řízení soudním (Trestní řád), ve znění pozdějších změn a doplňků

Co by oběť (poškozený/-a) měl/-a vědět o trestním řízení:

Poškozená/-ý má právo :	
§ 43	- na uplatnění nároku na náhradu škody při ublížení na zdraví, způsobení majetkové, morální nebo jiné škody, - činit návrh na doplnění dokazování, - nahlížet do spisů, - být u hlavního líčení veřejného zasedání, řízení o odvolání a vyjadřovat se k věci, - navrhopvat, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil odsouzené/-mu povinnost nahradit způsobenou škodu.
	Musí být doloženo, z jakého důvodu a v jaké výši je nárok uplatňován.
	Poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti upravuje zákon č. 209/1997 Sb. Ve znění pozdějších předpisů.
§ 45a	Písemnosti se doručují na adresu poškozené/-ho nebo zmocněnce.
§ 46	Orgány činné v trestním řízení jsou povinny poškozenou/-ého poučit o jejích/jeho právech a poskytnout možnost je uplatnit.
§ 47	Je-li obava, že právo poškozeného na náhradu škody bude mařeno, rozhodne soud nebo státní zástupce na návrh poškozené/-ho o jeho zajištění

Zmocněnec zúčastněné osoby a poškozené/poškozeného	
§ 50	Tyto osoby se mohou dát zastupovat zmocněncem. Zmocněnec je osoba způsobilá k právním úkonům. Zmocněncem nemůže být hlavní svědek, znalec, tlumočník, tedy osoby, kde by mohlo dojít ke konfliktu zájmu.
	Tedy najde-li si oběť zmocněnce ochotného zastupovat ji bezplatně, např. i členku/-na specializované NNO, nic by jí v tom nemělo bránit.
§ 51	Zmocněnec má právo činiti za poškozenou/-ého návrhy, podávat žádosti, opravné prostředky, a zúčastnit se úkonů v trestním řízení.

Bezplatná právní pomoc	
§ 51a	V přípravném řízení podává návrh na bezplatnou právní pomoc poškozená/-ý (resp. zmocněnec) prostřednictvím státního zástupce s jeho vyjádřením.
	Poškozená/-ý musí uplatnit náhradu škody, prokázat nedostatek finančních prostředků a na jeho návrh rozhodne předseda senátu (soudce) o tom, že má nárok na právní pomoc bezplatně nebo za sníženou úhradu. Tuto právní pomoc poskytuje pouze advokát. ²¹

Podání trestního oznámení / protokol o trestním oznámení	
§ 59	Podání se posuzuje podle obsahu, může být podáno písemně nebo ústně do protokolu v přípravném řízení u policejního orgánu nebo státního zastupitelství, v řízení před soudem soudu.
	Oznamovatel/-ka, poškozená/-ý při ústním podání musí být vyslechnut/-a o okolnostech, za nichž byl čin spáchán, o osobních poměrech toho, na něhož se oznámení podává, o důkazech, o výši škody. Poškozená/-ý nebo jejich zmocněnec se musí vyjádřit, zda žádá, aby soud v trestním řízení rozhodl o návrhu poškozené/-ho na náhradu škody.
	V případě, že protokol o trestním oznámení byl sepsán u soudu, postupuje se státnímu zastupitelství (v trojím vyhotovení).
	V případě činů domácího násilí, u kterých byly přítomny nezletilé děti, se doporučuje, aby jeden stejnopis trestního podání byl předán orgánu sociálně-právní ochrany dětí v místě bydliště.

Právo o nahlížení do spisu	
§ 65	Poškozená/-ý a zmocněnec (obviněný a jeho obhájce) mají právo nahlížet do spisu. Jiné osoby pouze se souhlasem předsedy senátu.
	Dojde-li k zamítnutí policejním orgánem, musí státní zastupitelství na žádost shora uvedených osob zamítnutí přezkoumat.

Zadržení obviněné/-ho	
§ 75	Zadrží-li policejní orgán obviněného, musí ho do 48 hodin od zadržení odevzdat soudu.

Zadržení osoby podezřelé	
§ 76	Je-li pachatel přistižen při trestném činu, musí být pak po předchozím souhlasu státního zástupce vyhotoveno usnesení o zahájení trestního stíhání. Státní zastupitelství musí nejpozději do 48 hodin postavit obviněného před soud.

²¹ Bezplatná právní pomoc je tématem, kterému věnuje pozornost řada mezinárodních institucí, mimo jiné i Rada Evropy. S ohledem na čl. 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv, který zajišťuje všem občanům členských států právo na spravedlivý proces, přijal Výbor ministrů Rady Evropy několik rezolucí /(76)5, (78)8/ a doporučení /(NoR(81)7, NoR(84)5, NoR(93)1, NoR(86)12, ve kterých definuje nezbytné kroky a požadavky na právní řády členských zemí tak, aby byl zajištěn rovný přístup občanům/občankám ke spravedlnosti bez ohledu na jejich ekonomickou situaci.

Vstup do obydlí	
§ 83a	Policie může vstoupit do obydlí, jestliže věc nesnese odkladu, a vstup je tam nezbytný pro ochranu života, zdraví osob nebo ochranu jiných práv a svobod, nebo při odvracení ohrožení veřejné bezpečnosti. V tomto případě je nutná přítomnost člena rodiny a tzv. nezúčastněné osoby (např. sousedé).
Překonání odporu	
§ 85a	Osoba, u které má být proveden vstup do obydlí, musí policejnímu orgánu vyhovět, jinak policejní orgán po opětovné výzvě překoná její odpor.
Žádost o přezkoumání postupu policejního orgánu státním zástupcem	
§ 157a	Poškozená/-ý (pachatel/-ka) mají právo žádat státního zástupce kdykoliv o přezkoumání průtahů v řízení. Žádost musí být vyřízena neprodleně a žadatel/-ka musí být vyrozuměn/-a.
Postup před zahájením trestního stíhání	
§ 158, odst. 2	Státní zástupce a policejní orgány jsou povinny přijímat oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin. Oznamovatel/-ka musí být do 1 měsíce po oznámení vyrozuměn/-a o učiněných opatřeních.
Trestní stíhání se souhlasem poškozené/-ho	
§ 163	Trestní stíhání pro trestné činy podle § 197a, 206, 207a, 208, 209, 221, 223, 224, 226, 231 odst.1 a 2, 235 odst. 1, 238 odst. 1 a 2, 247, 248, 249, 249 a, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 241 odst. 1 a 2, 201 může být zahájeno nebo v něm pokračováno pouze se souhlasem poškozené/-ho.
	Souhlas lze dát písemně, nebo ústně do protokolu. Tento souhlas lze vzít zpět až do doby, než se odvolací soud odebere k poradě. Odepřený souhlas nelze znovu udělit.
Souhlas poškozené/-ho	
§ 163a odst. 1, písm. d)	Souhlas poškozené/-ho není třeba, pokud je zřejmé, že byl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůzkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.
Podání obžaloby	
§ 176	Jestliže výsledky vyšetřování dostatečně odůvodňují postavení obviněné/-ho před soud, státní zástupce podá obžalobu. Musí vyrozumět obviněnou/-ného, obhájce a poškozenou/-ého (zmocněnce).

Počátek hlavního líčení	
§ 206	Poškozená/-ý nemá povinnost dostavit se k hlavnímu líčení.
	Po přednesení obžaloby se předseda senátu dotáže poškozené/-ho resp. může přečíst návrh ze spisu, zda navrhuje, aby obžalovaný/-mu byla uložena povinnost k náhradě škody způsobené trestným činem, a v jakém rozsahu.

Součinnost stran při dokazování	
§ 215	Státní zástupce, obžalovaný/-á, obhájce, poškozená/-ý a jejich zmocněnec mohou se souhlasem senátu klást vyslýchané/-mu otázky, poté kdy skončil s dotazy senát.

Odvolání	
§ 246	Odvolání může podat obžalovaný/-á, zúčastněná osoba, poškozená/-ý, ta/ten pouze pokud jde o náhradu škody. Státní zástupce pak pro nesprávnost kteréhokoliv výroku.

Co chceme !

Prvním krokem pro systémové změny v přístupu k obou formám domácího násilí je legislativní zakotvení pojmu domácího násilí v trestním právu hmotném v zákoně č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění zákona 265/2001 Sb. Nejschůdnější se jeví úprava Výkladových pravidel (§ 89) cit. zákona, a to ve dvou variantách:

A) V § 89 (Výkladová pravidla) za odstavec 8 vložit nový odstavec 9, který zní:

“(9) Násilným chováním v rodině nebo domácnosti se rozumí jakýkoliv čin nebo opomenutí spáchané v rámci rodiny nebo domácnosti²² některým z jejich členů, které působí újmu na fyzickém, psychickém nebo sexuálním zdraví jiného člena stejné rodiny (domácnosti) nebo vážně poškozují celistvost nebo rozvoj jeho osobnosti.”

Odůvodnění:

Pojem násilí není v našem právu dosud definován. Teorie však rozlišuje jednak násilí absolutní, kdy složka vůle u oběti zcela chybí a vylučuje vlastní jednání oběti. Pro situace násilí v rodině nebo v domácnosti přichází v úvahu spíše násilí kompulzivní, které nemá za cíl vyřadit vůli oběti, ale působí na její psychiku s cílem přinutit ji, aby se podrobila nátlaku, kterému oběť odolává jen s obtížemi, protože je ovlivněna prováděným násilím, např. bitím nebo bitím dětí, které bude pokračovat, dokud se oběť nepodvolí.

Legislativní vyjádření zavrženíhodnosti (trestuhodnosti) násilí v rodině nebo domácnosti v pozitivním právu chybí. Proto navrhuje jeho legislativní vyjádření v trestním právu hmotném.

²² Obč.zákoník č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů, § 115 (Pojem domácnosti) Domácnost tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.

- B) V § 89 (Výkladová pravidla) se za odst. 8 vkládá nový odst. 9, který zní:
- “(9) Násilí v rodině nebo domácnosti, tedy domácí násilí, je jakýkoliv protiprávní čin, kterým jedna osoba:**
- a) způsobila jiné osobě tělesné zranění, újmu na zdraví nebo omezila její svobodu,**
 - b) v rozporu se zákonem druhou osobu utiskuje, vydírá nebo jí vyhrožuje zbavením života, tělesným zraněním, újmou na zdraví nebo omezováním osobní svobody**
 - c) neoprávněně vnikla do domu nebo bytu jiné osoby.**

Odůvodnění:

Tato úprava je odůvodněna jednak neexistencí obecného pojmu násilí v Trestním zákoně, jednak násilí sui generis, tedy domácího násilí. Chybějící legislativní vyjádření zavrženíhodnosti a trestuhodnosti domácího násilí vede k jeho eskalaci. Nejmodernější česká Kriminologie (Novotný, Zapletal) uvádí, že pravděpodobnost být napaden/-a, poraněn/-a či usmrcen/-a v bezpečí domova členy rodiny je třikrát větší než pravděpodobnost napadení na ulici, a že každou osmou českou ženu partner bije.

C) V § 34 Trestního zákona (Přitěžující okolnosti) doplnit nové písmeno k) :

§ 34 (Přitěžující okolnosti) Při výměře trestu se jako k přitěžující okolnosti přihlédne zejména k tomu, že pachatel

“k) spáchal trestný čin v poměru rodinném nebo obdobném ve smyslu § 89 odst.8.“

Odůvodnění:

V právním vědomí české společnosti chybí přesvědčení, že násilí v rodině nebo domácnosti není věcí soukromou, ale že se jedná o společensky zavrženíhodné jednání, které při eskalaci naplňuje objektivní stránku některého z trestných činů uvedených ve zvláštní části trestního zákona.

Rodinně-právní vztahy vytvářejí zvláštní, relativně samostatný typ společenských vztahů v rámci práva soukromého. Základní ustanovení o manželství a rodině jsou zakotvena v Listině základních práva a svobod (např. rodina je pod zvláštní ochranou zákona, dětem a mladistvým se zaručuje zvláštní ochrana, zvláštní péče je zaručena těhotné ženě). Dle § 18 zákona o rodině mají muž a žena v manželství stejná práva a povinnosti. Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svou důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí. Jde o deklaraci mravní normy, k jejímuž prosazení kromě veřejného povědomí není donucovací prostředek.

Násilné jednání v rodině nebo domácnosti je nutno posuzovat v kontextu celého právního řádu jako zdroje ochrany subjektivních práv zaručených ústavním pořádkem. Proklamovaná ochrana osobnosti člověka, jeho důstojnosti, práv a svobod, se kterou je argumentováno, se při násilném jednání v rodině nebo v domácnosti mívá účinkem.

V trestním řádu navrhuje :

V zákoně č. 141/1964 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění zákona číslo 265/2001 Sb., v § 163 jsou taxativně uvedeny trestné činy, u kterých lze trestní

stíhání zahájit pouze se souhlasem poškozené/-ho. Ve výčtu jsou i trestné činy, se kterými se nejčastěji setkáváme v případech DN (ublížení na zdraví, násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci, omezování osobní svobody, vydírání, porušování domovní svobody, znásilnění). Dispoziční právo poškozené/-ho se vztahuje na celé trestní řízení a výslovně odepřený souhlas již nelze znovu udělit. Řada obětí takový souhlas v důsledku domácího teroru nedá z obavy o život svůj, event. nezletilých dětí, finanční závislosti, podřízenosti fyzicky i psychicky silnějšímu násilníkovi. Tyto skutečnosti byly a jsou orgánům činným v trestním řízení známy. Novelizovaný trestní řád (zákon č. 265/2001 Sb.) se snaží o nápravu, která bohužel postavení obětí DN neřeší.

Proto se navrhuje alternativně, aby

A) v § 163a (Souhlas poškozeného) bylo doplněno v odst. 1, písmeno d) za čárkou následovně:

"§ 163a (Souhlas poškozeného)

(1) Souhlasu poškozeného s trestním stíháním pro některý z trestných činů uvedených v § 163 odst.1 není třeba, pokud

d) z okolností je zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností, nebo proto, že oběť a pachatel jsou v poměru rodinném nebo obdobném podle § 89 odst.8 tr.zák."

a nebo :

B) v § 163a odst. 1 písm. d) nahradit dosavadní text novým textem, který zní:

"d) U trestných činů podle § 197a, 221, 231, 232, 235, 237, 238 a 241 se trestní stíhání nezahájí nebo se v něm nepokračuje jen při výslovném nesouhlasu oběti."

Odůvodnění:

Důvodová zpráva k návrhu novely trestního řádu z roku 2001 uvádí, že: "nově navrhovanou úpravou výjimek v § 163a, kdy o trestním činu, kde je jinak podmínkou zahájení a vedení trestního stíhání souhlas poškozeného, lze konat trestní stíhání, i když takový souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět, se reaguje na problémy praxe, které se objevily při dosavadní aplikaci" (str. 116).

Souvislosti s nejtýpějšími kauzami v případech domácího násilí nejsou zmiňovány. Ustanovení pod písm. d) citovaného § je bezzubé. Neřeší situaci oběti DV nebo IFV, protože výhrůžky, nátlak, závislost, podřízenost přetrvávají. Kdyby nebylo těchto skutečností, byl by souhlas dán. Jejich dokazování je stejně obtížné jako dání souhlasu s trestním stíháním v každodenním bezprostředním styku s pachatelem/-kou. Oběť dá souhlas s trestním stíháním tehdy,

- a) jsou-li útrapy nesnesitelné, následky násilí markantní a je ohroženo psychické zdraví nezletilých dětí,
- b) má-li možnost odejít i s nezletilými dětmi do azylového zařízení, k rodičům nebo dospělým dětem.

Pak nastává nejen trestněprávní, ale i rodinně-právní, občanskoprávní a sociální kalvárie, ze které vyvést např. ženu s nezletilými dětmi předpokládá, že "doprovázející osoba" má odborné schopnosti, dovednosti a znalosti práce s oběťmi trestných činů.

Usilovat za současných trendů v trestní politice o návrat před novelu z roku 1990²³ je nemyslitelné. Za reálné však považujeme, aby veřejný zájem při stíhání a potrestání pachatele trestného činu nepřevýšil zájem oběti na odškodnění a satisfakci za způsobené příkoří. Zřetel musí být brán na zájem společenský: ochranu dětí směřující k docílení zdravého vývoje člověka, na ochranu základních lidských a občanských práv, na ochranu rodiny, svobody a lidské důstojnosti, i pořádku ve věcech veřejných.

Ochranu lidských práv zdůrazňuje čl.6 Evropské úmluvy o ochraně základních lidských práv a svobod. Explicitně se "Úmluva" zmiňuje o "nezávislém a nestranném soudu", ovšem implicitně stanoví odpovědnost všech orgánů výkonu spravedlnosti za dodržování práv v celém trestním řízení, tedy včetně zahájení trestního stíhání.

²³ Až do roku 1990 byly všechny trestné činy stíhány z úřední povinnosti, bez ohledu na stanovisko poškozené/-ho. Průlom do zásady legality (oficiality) je zdůvodňován tím, že v důsledku spáchání trestného činu a odsouzení za něj jsou často vedle pachatele fakticky postiženy i další osoby uvedené v tehdejší § 163a trestního řádu. Novela trestního řádu 1991 doplnila výčet trestních činů, u kterých je podmínkou trestního stíhání souhlas poškozené/-ho a rozšířila okruh osob, které mají právo udělit souhlas s trestním stíháním.

4. Zákon o poskytování peněžité pomoci obětem násilné trestné činnosti

Zákon č. 209/1997 Sb., O poskytování peněžité pomoci obětem násilné trestné činnosti, ve znění pozdějších změn a doplňků

Právní rámec, ve kterém se pohybujeme

Zákon byl přijat 31.7.1997 a v účinnost vstoupil od 1.1.1998, byl novelizován zákonem č.265/2001, kterým se mění trestní řád. Podle tohoto zákona poskytuje stát oběti trestné činnosti peněžitou pomoc, která spočívá v jednorázovém poskytnutí peněžité částky k překlenutí zhoršené sociální situace způsobené jí trestným činem. Pomoc se poskytne, pokud tato škoda nebyla plně uhrazena pachatelem. V řízení o trestném činu, v jehož důsledku vznikla škoda na zdraví, jsou orgány činné v trestním řízení povinny oběť poučit o podmínkách poskytnutí takové pomoci dle zákona.

Obětí dle tohoto zákona je fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví a poskytuje se nejen občanům ČR, ale i osobě bez státní příslušnosti, která má na našem území povolen trvalý nebo dlouhodobý pobyt. Pomoc se poskytne tehdy, jestliže bylo o vině pachatele rozhodnuto odsuzujícím rozsudkem nebo byl pachatel rozsudkem pro nepřičetnost zproštěn obžaloby. Pokud však takový rozsudek dosud vydán nebyl nebo ani nebylo zahájeno trestní stíhání proto, že pachateli není možné sdělit obvinění, bude pomoc poskytnuta pouze tehdy, nejsou-li na základě výsledků šetření důvodné pochybnosti o tom, že se trestný čin stal.

Pomoc se poskytuje v paušální částce 25.000,-Kč nebo ve výši, kterou oběť prokáže na ztrátě na výdělnku a na nákladech spojených s léčením, snížené o součet všech částek, které oběť z titulu náhrady škody již obdržela. Pokud bylo o náhradě škody rozhodnuto pravomocným rozsudkem, je výše škody závazná pro vyplacení této pomoci. Pokud oběť prokáže, že jí vznikla škoda vyšší, než jaká byla podkladem pro poskytnutí pomoci, lze na její žádost poskytnout pomoc opětovně max. do celkové vyplacené částky 150.000,-Kč. Pomoc může být také snížena nebo nemusí být vůbec přiznána s přihlédnutím k sociální situaci oběti a k tomu, do jaké míry oběť spoluzavinila vznik škody a zda oběť využila všech zákonných prostředků, aby uplatnila nárok na náhradu škody po pachateli nebo vůči pojišťovně, která je povinna škodu nahradit.

Pomoc nebude poskytnuta, pokud celková výše bodového ohodnocení bolestného nedosahuje hodnoty 100 bodů. Dále nebude pomoc poskytnuta, pokud oběť nedala souhlas k trestnímu stíhání nebo souhlas vzala zpět nebo využila s odvoláním na svůj poměr k pachateli práva odepřít výpověď.

Žádost o poskytnutí pomoci je třeba podat u ministerstva spravedlnosti nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy se oběť dozvěděla o škodě způsobené trestným činem, jinak právo zaniká. Ministerstvo do 3 měsíců buď pomoc poskytne nebo sdělí důvody, pro které nelze pomoc poskytnout.

Oběť, které byla pomoc poskytnuta, je povinna do 5 let ode dne poskytnutí částky, odvést na účet ministerstva částku, kterou obdržela jako náhradu škody, až do výše poskytnuté pomoci. Pokud však stát do dvou let od uplynutí pětileté lhůty neuplatní právo na vrácení poskytnuté pomoci, jeho právo zaniká. Na žádost oběti se však může stát vzdát práva na vrácení poskytnuté pomoci s ohledem na odůvodněnou sociální situaci oběti, celkovou výši škody, která jí byla způsobena a výši náhrady, kterou oběť obdržela.

Co můžeme ?

Pro oběti domácího násilí je podmínkou pro přiznání peněžité pomoci dání souhlasu k zahájení trestního řízení a dokumentace o rozsahu zdravotního poškození, protože o přiznání peněžité pomoci lze, za určitých podmínek, žádat i bez odsuzujícího rozsudku.

Žádost je třeba podat na ministerstvu spravedlnosti bezodkladně, v momentu, kdy poškozená/-ý mají v ruce potřebné doklady. Vzhledem k tomu, že jednou z podmínek pro přiznání je "bolestné" ve výši 100 bodů, mají oběti domácího násilí, pokud splní ostatní podmínky, dobrou šanci. Výše "bolestného" byla vyhláškou ministerstva zdravotnictví (po 36 letech!) změněna. Jen příkladmo: za vyražený zub dnes zraněné/-mu přísluší 300 bodů, zlomenina nosu 450-600 bodů atd. Hodnota jednoho bodu stoupla ze 30,- na 120,- Kč.

Co chceme !

Legislativní vyjádření pojmu domácí násilí, které by ze zákona přiznávalo odškodnění obětem po předložení zdravotní dokumentace. Pro řešení svízelné sociální situace a průtahy v řízení vyplácet polovinu předpokládané částky jako zálohu.

5. Občanský zákoník

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších změn a doplňků

Právní rámec, ve kterém se pohybujeme

Těžiště problémů každé oběti DV a IFV (v drtivé většině případů manželky/družky ve vztahu k násilnickému partnerovi) z hlediska občanskoprávního představuje zejména vyřešení bytové otázky.

Oběti domácího násilí zpravidla nemají kam jít. Chtějí-li zabránit násilí, které je na nich pácháno a řešit svoji situaci, nemají jinou možnost než z bytu (domu), který sdílí s násilníkem, často i se svými dětmi utéct. Nejčastěji řeší tyrané ženy svoji situaci odchodem ke svým rodičům, kde potom žijí ve stísněných podmínkách, zatímco však jejich bývalý manžel či druh užívá jejich společný byt sám, či se svou novou partnerkou po dlouhou dobu.

Bytová situace obětí DV a IFV není v ČR nikterak speciálně s ohledem na charakter případů řešena. Neexistuje žádná právní možnost, jak pachateli domácího násilí okamžitě zabránit bydlet ve společném bytě s obětí.

Podle zkušeností poraden je nejvyšší výskyt domácího násilí soustředěn mezi manžely; typická je situace, kdy agrese přetrvává i po rozvodu manželů, neboť mnoho z obětí domácího násilí je z důvodu objektivních okolností nuceno setrvávat ve společném bytě s násilníkem. Rozvod v takových případech sám o sobě fakticky nic neřeší.

Oběť a násilník ve vztahu manželství

Manželé spolu mohou bydlet na základě :

- nájmu bytu – nedružstevní/družstevní byt (z důvodu zjednodušení ponechávám stranou kvantitativně méně časté eventuality – služební byty/byty zvláštního určení/byty v domech zvláštního určení)
- byt (dům) je součástí společného jmění manželů
- byt (dům) je ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů
- byt (dům) je v podílovém vlastnictví manželů
- byt (dům) je ve vlastnictví třetí osoby a nejedná se o právní vztah nájmu

➤ Nájem bytu

Bydlení na základě nájemního vztahu představuje nejčastější právní základ bydlení. Existují tyto kategorie nájemních bytů.

- o nájem nedružstevního bytu (tzn. např. městského bytu, bytu ve vlastnictví třetí osoby...)

Pokud za trvání manželství manželé nebo jeden z nich uzavře s pronajímatelem nájemní smlouvu, vzniká *společný nájem bytu manžely* § 703 odst. 1 OZ (za podmínky, že v okamžiku podpisu nájemní smlouvy spolu manželé fakticky žijí – v opačném případě vzniká nájemní vztah pouze tomu z manželů, který nájemní smlouvu uzavírá § 703 odst. 3 OZ).

V případě, že jeden z manželů již byl před uzavřením manželství nájemcem bytu, vzniká společný nájem bytu manžely v okamžiku uzavření manželství § 704 OZ. Vznik společného nájmu bytu v důsledku uzavření manželství nemohou manželé případným vzájemným ujednáním vyloučit.

Společný nájem bytu *nezanikne samotným rozvodem* manželství. Právní úprava dává přednost dohodě rozvedených manželů, který z nich se stane výlučným nájemcem bytu § 705 odst. 1 OZ. V situaci, kdy rozvod je vyvrcholením snahy oběti domácího násilí opustit násilníka, však nelze dohodu o bytové otázce fakticky předpokládat.

Nedohodnou-li se rozvedení manželé o řešení bytové otázky, soud na návrh jednoho z nich rozhodne, že ruší právo společného nájmu bytu, a současně určí, který z manželů bude byt dále jako nájemce užívat § 705 odst. 1 OZ. Podle ustanovení § 705 odst. 3 OZ soud při svém rozhodování bere na zřetel na zájmy nezletilých dětí a stanovisko pronajímatele. Dalšími okolnostmi, k nimž by měl soud přihlížet, jsou např. příčiny rozvratu manželství či fakt, jak se který z manželů zasloužil o získání bytu.

Rozvedený manžel, který nebude nadále nájemcem bytu, však není povinen se z bytu vystěhovat, pokud mu není zajištěna *bytová náhrada* § 712 OZ. V případě zrušení společného nájmu bytu manžely u nedružstevního bytu má vystěhováváný manžel v zásadě právo na náhradní byt (rozeznáváme dále tzv. *přiměřený náhradní byt* tzn. byt podle místních podmínek zásadně rovnocenný a *prostý náhradní byt* tzn. byt o menší podlahové ploše, nižší kvality, méně vybavený) existují-li ovšem důvody zvláštního zřetele hodné (čimž může být např. i demolování bytu, fyzické napadání partnerky apod.), může soud rozhodnout, že rozvedený manžel má právo pouze na náhradní ubytování (byt o jedné místnosti nebo pokoj ve svobodárně, nebo podnájem v zařízené nebo nezařízené části bytu nájemce). Zajištění bytové náhrady je věcí komplikovanou a pro oběť domácího násilí nesmírně vyčerpávající.

Do doby, než se rozvedený manžel z bytu vystěhuje, mu svědčí *právo na bydlení*, může tedy v bytě nadále přebývat. Za těchto okolností tedy rozvod pro oběť DV fakticky nic neřeší.

V této souvislosti je třeba zaujmout kritické stanovisko k možným důsledkům ustanovení § 708 OZ - opuštění společné domácnosti (platného toliko pro nájem nedružstevních bytů) na případy obětí domácího násilí. Jak již bylo uvedeno výše, v naprosté většině případů domácího násilí nemá jeho oběť jinou možnost ukončení faktického soužití s násilníkem, než útek ze společného bytu. Podle § 708 OZ má trvalé opuštění společné domácnosti z hlediska osudu nájmu totožné důsledky jako smrt § 706 odst. 1 a § 707 odst. 1 OZ). Zda se v konkrétním případě jednalo o společnou domácnost, je potom věcí aplikace ustanovení § 115 OZ. Jediným

nájemcem se tak v tomto ad absurdum dovedeném případě může stát násilník, neboť jeho oběť jasně projevila svoji vůli - opustila společnou domácnost.

o nájem družstevního bytu

V případě nájmu družstevního bytu je důležitá skutečnost, zda byt nabyl jeden z manželů před uzavřením manželství (§ 704 odst. 2 OZ), nebo zda byl byt získán teprve za trvání manželství (§ 703 odst. 2 OZ). V obou případech vzniká společný nájem družstevního bytu manžely (za podmínky, že manželé spolu trvale žijí). Právní důsledky skutečnosti, kdy byl byt získán, se projeví v souvislosti se členstvím v družstvu a především pak v souvislosti se zánikem manželství rozvodem.

Jestliže jeden z manželů se před uzavřením manželství stal nájemcem družstevního bytu, vznikne uzavřením manželství *společný nájem družstevního bytu manžely* (§ 704 OZ). Členem družstva ovšem zůstává pouze původní nájemce. V případě rozvodu manželství pak zanikne právní mocí rozsudku o rozvodu právo společného nájmu bytu a právo byt užívat zůstane tomu z manželů, který nabyl družstevní byt před uzavřením manželství. Rozvedený manžel však není povinen byt vyklidit, dokud mu nebude zajištěna bytová náhrada – v tomto případě *náhradní ubytování*. Z důvodů zvláštního zřetele hodných však soud může rozhodnout o právu rozvedeného manžela na *náhradní byt*. Ustanovení o důvodech “zvláštního zřetele hodných” patří k neurčitým, značně flexibilním pojmům, které ponechávají na soudu, aby z jasně nevymezeného kruhu okolností vyčlenil ty, jež jsou v dané věci pro rozhodnutí o bytové náhradě významné. Z okolností, které v takovém případě přicházejí v úvahu, lze zmínit judikaturou uznávané skutečnosti např. fakt, že rozvedenému manželovi byly svěřeny pro dobu po rozvodu nezletilé děti, příčiny rozvratu manželství, rodinné (sociální, zdravotní) poměry manžela, který má byt vyklidit.

Vznikne-li oběma manželům nebo jednomu z nich za trvání manželství právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu, vznikne uzavřením této smlouvy společný nájem družstevního bytu manžely a současně vznikne i společné členství v družstvu (§ 703 OZ). Z tohoto členství jsou pak oba manželé oprávněni a povinni společně a nerozdílně.

Pokud za této situace zaniká manželství rozvodem, nastoupí stejná právní úprava (včetně bytových náhrad) jako u společného nájmu nedružstevního bytu. Rozvod manželství sám o sobě nemá pro právní postavení společných nájemců družstevního bytu žádné právní důsledky. K zániku práva společného nájmu bytu je stejně jako u bytů nedružstevních nutná další právní skutečnost – buď dohoda rozvedených manželů nebo rozhodnutí soudu (§ 705 odst. 1 OZ). Nedojde-li k dohodě rozvedených manželů, určí soud, který z rozvedených manželů bude jako člen družstva nadále nájemcem bytu. Společné členství v družstvu tímto rozhodnutím soudu ze zákona zaniká.

➤ Byt/dům ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů

Zjevně se jedná o variantu, která je pro druhého manžela nejméně výhodná. V bytě či domě svého manžela je za této situace oprávněn bydlet pouze na základě rodinněprávního vztahu manželství.

Pokud manželství zaniklo rozvodem, pak právní mocí rozsudku o rozvodu zaniká druhému manželovi i právní důvod bydlení v bytě či domě bývalého manžela. Ze zákona nevyplývá právo na bytovou náhradu.

Soudy jsou většinou nakloněny přiznat právo na bytovou náhradu s ohledem na argument, že nepřiznání bytové náhrady by bylo v rozporu s dobrými mravy (zejména jednání se o manžela, jemuž byly po rozvodu svěřeny děti do výchovy).

V rozsudku Nejvyššího soudu ze 17. ledna 2001, sp. zn. 26 Cdo 2962/99 byl dokonce prezentován závěr, že rozvedený manžel, který i po zániku manželství rozvodem zůstal bydlet v domě ve vlastnictví druhého z manželů, není zásadně povinen vyklidit byt bez zajištění bytové náhrady. Jeho nárok na bytovou náhradu (co do jejího druhu /kvality/) je potom nutno posoudit podle obecné úpravy, obsažené v ustanovení § 712 odst. 3 věty druhé OZ, které je této situaci ustanovením obsahem i účelem nejbližším § 853 OZ. Aplikace této zásady, však může mimo jiné vést k důsledkům, že oběť domácího násilí bude nucena před násilníkem na čas utéct z domu, ke kterému jí svědčí vlastnické právo (nebude-li schopna najít dostatečně rychle bytovou náhradu), zatímco násilník bude v tomto jejím domě bydlet.

➤ Byt/dům součástí společného jmění manželů

Vyřešení bytové otázky je v tomto případě součástí vypořádání celého komplexu právních vztahů mezi manželi. Základní zásadou pro vypořádání společného jmění manželů je princip stejné velikosti podílů § 149 odst. 2 OZ, ovšem v konkrétním případě je brán zřetel na další zásady § 149 odst. 3 OZ. Významným hlediskem, k němuž soud přihlédne při vypořádání SJM, jsou zájmy a potřeby nezletilých dětí (který z manželů má po zániku SJM děti ve své výchově). Dalšími kritérii, k nimž se při vypořádání přihlíží, je péče o rodinu a zásluhy o nabytí a udržení společných věcí. V rámci tohoto jsou nepochybně zahrnuty takové okolnosti, jako alkoholismus či agresivní chování jednoho z manželů vůči členům společné domácnosti.

Vypořádání SJM je možné třemi způsoby:

- dohodou o vypořádání SJM, pro niž je stanovena obligatorně písemná forma, přičemž v tomto případě, kdy se jedná o nemovitost, nabývá dohoda účinnosti až vkladem do katastru nemovitostí,
- nedojde-li k vypořádání dohodou, provede jej na návrh některého z manželů soud,
- nebo uplatněním fikce vypořádání. Pokud nedošlo do tří let od zániku SJM k jeho vypořádání dohodou, nebo nebyl-li do tří let od jeho zániku podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu, platí ohledně nemovitých věcí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví, a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné.

➤ Byt/dům v podílovém spoluvlastnictví manželů

Tato situace nastává například tehdy, byl-li předmětný byt získán oběma ještě před uzavřením manželství. Podíly manželů mohou být pochopitelně různé, v závislosti na tom, jak vztah podílového spoluvlastnictví vznikl. Právní vztah podílového

spoluvlastnictví se může týkat jakýchkoli subjektů občanskoprávních vztahů (na rozdíl od SJM), proto se také případný rozvod manželství se tohoto spoluvlastnického vztahu nijak nedotkne.

Pro oběť DV by pochopitelně nejvhodnějším řešením byla dohoda rozvedených manželů o zrušení podílového spoluvlastnictví a jeho vypořádání § 141 OZ. V převážné většině případů, však takovou dohodu vztahy bývalých manželů nedovolují, takže jako další řešení může nastoupit vypořádání podílového spoluvlastnictví soudem § 142 OZ. Soud při svém rozhodování přihlíží k velikosti podílů spoluvlastníků a k účelnému využití věci. Reálné rozdělení věci v případě bytu či nemovitosti může přicházet v úvahu zcela výjimečně, další eventualitou je, že jeden z manželů se stane výlučným vlastníkem a druhému vyplatí hodnotu jeho spoluvlastnického podílu. Poslední eventualitou je soudem nařízený prodej a následné rozdělení výtěžku dle spoluvlastnických podílů.

➤ Odvozené důvody bydlení

Bydlení manželů z titulu rodinných příslušníků:

Zde se jedná například o situaci, kdy manželé bydlí společně s rodiči (prarodiči, vzdálenějšími příbuznými) jednoho z nich v nájemním bytě (družstevní/nedružstevní), přičemž právo nájmu svědčí těmto třetím osobám a nikoli manželům. Z hlediska právní úpravy označujeme tuto situaci jako tzv. *přijetí třetí osoby do bytu*. Základním předpokladem je souhlas dosavadních nájemců (např. rodičů). Tento svůj souhlas s bydlením zetě/snachy mohou rodiče kdykoliv odvolat, obzvláště pokud by další pobyt dané osoby byl v rozporu s dobrými mravy (agresivní, hrubé chování zetě). Ze zákona potom pochopitelně nevzniká takto z bytu vykázané osobě právo na bytovou náhradu.

Oběť a násilník ve vztahu nesezdaného soužití

Soužití muže a ženy bez uzavření manželství (soužití druha a družky, partnerské soužití) není v právu právo pojmenováno, ani komplexně upraveno.

Pro svazek druha a družky mohou být velmi významné pojmy užívané občanským zákoníkem – domácnost § 115 OZ (nejméně dvě fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují své potřeby), osoby blízké § 116 OZ (ve smyslu osob v poměru obdobném poměru rodinnému, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní) a tzv. osoby spolužijící (obecně užívaná zkratka v úpravě práva dědického a závazkového, typicky v problematice nájmu bytu).

Prameny některých právních odvětví práva veřejného – právo sociálního zabezpečení či právo trestní - s pojmem druh/družka operují, opět však bez legální definice termínu.

Práva a povinnosti druha a družky v osobní sféře nejsou regulovány žádným právním předpisem.

Mezi druhem a družkou ze zákona nevzniká žádné majetkové společenství podobné institutu společného jmění manželů. I když spolu tedy partneři žijí ve faktickém dlouhodobém svazku, nabývají majetek v zásadě každý do svého výlučného vlastnictví a s předmětem svého individuálního vlastnictví mohou samozřejmě samostatně disponovat. Druh a družka se pochopitelně mohou stát podílovými spoluvlastníky určité věci, kdy jejich podíl následně vyjadřuje míru, jakou se podílejí na právech a povinnostech ke společné věci.

Vyživovací povinnost mezi druhem a družkou není výslovně regulována právní úpravou. Společné uspokojování potřeb a faktické, dobrovolné poskytování výživného obvykle v partnerském soužití existuje, aniž by toto bylo uloženo zákonem.

Občanský zákoník neoperuje s pojmem druh/družka a neupravuje tedy ani jejich vzájemné dědické nároky. Druh či družka mohou být za splnění zákonem definovaných podmínek pokládáni za tzv. osoby spolužijící a mohou po sobě navzájem dědit ve druhé nebo třetí dědické skupině.

Druh a družka spolu mohou bydlet na základě několika základních právních důvodů bydlení :

- společný nájem bytu
- podnájem bytu nebo jeho části
- podílové spoluvlastnictví bytu či nemovitosti
- odvozené právní důvody bydlení (osoby blízké, domácnost)

➤ Společný nájem bytu

Předmětem společného nájmu může být zásadně každý byt s výjimkou bytů družstevních. Obecně lze vymezit, že společný nájem vzniká z týchž důvodů jako nájem bytu svědčící jedné osobě – zejména půjde o vznik na základě nájemní smlouvy uzavřené mezi pronajímatelem a společnými nájemci.

V případě neshod mezi společnými nájemci poskytuje právní úprava možnost zrušení práva společného nájmu bytu rozhodnutím soudu § 702 odst. 1 OZ. V případech zvláštního zřetele hodných může na návrh společného nájemce, může na návrh společného nájemce zrušit právo společného nájmu bytu soud, vznikne-li jím nezaviněný stav, který brání společnému užívání bytu společnými nájemci. Soud zároveň určí, který z nájemců bude nadále byt užívat § 702 odst. 2 OZ.

➤ Podnájem

Podnájemní vztah je vztahem mezi nájemcem a podnájemcem, jehož prostřednictvím nájemce zakládá další osobě právní důvod bydlení § 719 OZ. Práva a povinnosti ve vztahu nájemce a podnájemce upravuje smlouva o podnájmu, v níž by měly být ideálně stanoveny důvody výpovědi. Není-li totiž dohodnuto jinak, platí, že podnájem je možno vypovědět i bez udání důvodu ve výpovědních lhůtách platných pro výpověď z nájmu bytu. Vzhledem ke své akcesorické povaze dochází

k zániku podnájemního vztahu tehdy, zanikne-li hlavní vztah nájemní. Podnájemce není při skončení podnájmu chráněn nárokem na bytovou náhradu.

➤ Podílové spoluvlastnictví

V tomto případě lze aplikovat postup zmíněný výše v případě manželského páru.

➤ Odvozené právní důvody bydlení

Zákon sice výslovně neupravuje právo nájemce přijmout do bytu další osoby, ovšem z řady ustanovení občanského zákoníku lze dovodit, že s tímto právem počítá. Byt může být tedy užíván kupříkladu družkou na základě příslušnosti k domácnosti nájemce. Ovšem pokud nedošlo platně ke vzniku právního vztahu společného nájmu bytu, je nájemcem pouze ten, jemuž svědčí některý z právních důvodů vzniku nájmu bytu stanovený zákonem (typicky nájemní smlouva). Právo druhu/družky v bytě bydlet je odvozeno od práva nájemce a je na něm tudíž plně závislé.

Co můžeme ?

Je nesporné, že oběť DV a IFV potřebuje být v mnoha případech vzdálena z dosahu násilníka ihned. Obecní úřad však náhradními byty pro oběti domácího násilí nedisponuje, výjimečně má ohrožená žena možnost využít služeb azylového domu. Nemusíme zdůrazňovat, že se jedná o provizorní, nijak komfortní zařízení s dosti přísným vnitřním řádem, které se s průměrně zařízeným českým bytem nedá srovnávat. Avšak na druhé straně toto zařízení poskytuje dostatečnou míru bezpečnosti a ochrany před násilníkem a máme pozitivní zkušenosti z praxe, že ve zvláště závažných případech je pro oběti DV a IFV pobyt v tomto zařízení za současného právního a společenského klima tím nejlepším možným (byť dočasným) řešením situace.

I v současné době je návrh na zrušení společného nájmu bytu mezi manželi z nezaviněných důvodů zvláštního zřetele hodných (§ 702 odst. 2 zákona OZ) teoreticky možný, avšak v praxi, není-li žena dosud rozvedena, soud rozhoduje v její neprospěch - jako argument použije tvrzení, že podle svého řazení v občanském zákoníku je ustanovení § 702 odst. 2 míněno pouze pro úpravu zrušení práva společného nájmu nemanželů. Tento názor je sice minimálně diskutabilní (namátkově např. Jehlička, Švestka, Škárová a kolektiv v 6. vydání komentáře k Občanskému zákoníku, str. 1086 uvádějí: "..... vzájemná práva a povinnosti manželů vyplývají z § 701, neshody jsou řešeny dohodou nebo soudem ve smyslu ustanovení § 702), nicméně soudy plně respektovaný.

Obecně lze konstatovat, že jak právní úprava bydlení manželů, tak nesezdaných párů (jiné rodinné vztahy) je naprosto nedostačující. Současná právní úprava víceméně "ošetřuje" nájemní bydlení, což představuje asi jednu polovinu reálných

bytových poměrů manželů²⁴. Zcela mimo právní rámec zůstávají, vyjma rodičovských práv, vzájemná práva a povinnosti mezi partnery – rodiči, kteří žijí v nesezdaném soužití. Řešení spočívající v možných smlouvách podle OZ je pro většinu nesezdaných párů v praxi nepoužitelné. Zákon o registrovaném partnerství bez ohledu na pohlaví se jeví jako nezbytný a byl by v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR patrně průchodný i u konzervativní části poslanců.

Co chceme !

Za základní problém považujeme to, že právní úprava této oblasti je odtržena od reálného života neumožňující efektivní a rychlé řešení, které by v četných případech DV znamenalo pro oběť DV ukončení dalšího utrpení nebo minimálně eliminaci nebezpečí, kterému je vystavena. Je nutné rovněž uvědomit si, že i v případě, kdy má oběť teoreticky právem zaručenu výhodnou pozici (např. svědčí ji okolnosti zvláštního zřetele hodné pro zrušení společného nájmu práva k bytu podle § 702 odst. 2 OZ), neznamená to, že násilí, kterému byla vystavena, nebude pokračovat – může tomu být právě naopak.

Jako jednu z možností řešení de lege ferenda navrhujeme výslovné zakotvení možnosti manželky (manžela) žádat soud o zrušení společného nájmu bytu manžely z důvodu zvláštního zřetele hodných, vznikne-li jí (jím) nezaviněný stav, který brání společnému užívání bytu. Soud zároveň určí, který ze společných nájemců bude byt dále užívat.

²⁴ Radvanová, S., Zuplínová, M.: Kurs občanského práva, instituty rodinného práva, C.H.Beck, Praha 1999 s. 227

6. Občanský soudní řád

Zákon č. 90/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších změn a doplňků

Právní rámec, ve kterém se pohybujeme

V ČR neexistuje speciální zákon na ochranu obětí domácího násilí, jako je tomu např. v Rakousku “Zákon na ochranu před násilím v rodině”, účinný od 1. května 1997²⁵, nebo v SRN “Zákon o občansko právní ochraně před násilnými činy a omezování osobní svobody” (zákon o ochraně před násilím) z 28.11.2001.

Veškerá iniciativa leží v případě, že se oběť DV a IFV rozhodne domoci své ochrany a svých práv cestou občanského soudního řízení na straně oběti, jež nese důkazní břemeno (tzn. musí svá tvrzení prokázat).

§ 74 – předběžné opatření -

V občanském právním řízení má oběť DV a IFV téměř vždy dvě možnosti, jak se domáhat svých práv. Buď může podat řádnou žalobu ovšem s rizikem, že tato může přijít k projednání až za několik měsíců, případně až za rok a více, nebo může podat návrh na předběžné opatření podle ustanovení podle citovaného a následujících ustanovení OSŘ, který přijde na pořad jednání většinou do 24 hodin až 7 dnů (max. délka lhůty pro projednání předběžného je stanovena v ustanovení § 75 odst. 4 OSŘ). Pro zjednodušení zde budeme uvádět pouze případ, kdy se oběť DV a IFV po násilníkovi domáhá zdržení se násilného chování.

Předběžné opatření patří mezi instituty v ČR k ochraně obětí DV a IFV v praxi zatím jen málo využívané, avšak v mnoha případech velmi účelné. Podle § 76 odst. 1, písm e/ a f/ OSŘ lze například žádat formou předběžného opatření, aby násilník nenakládal s určitými právy, či se něčeho zdržel, případně něco vykonal.

Pozn.:

Podle tohoto ustanovení Poradna pro ženy v tísní z Brna v praxi docílila např. toho, aby násilnický partner, jenž žil sám v bytě, ke kterému mu svědčilo právo nájmu společně s obětí, která však vzhledem k jeho agresivitě musela z bytu utéct, hradil veškeré náklady s provozem bytu spojené až do doby než soud rozhodl, že se musí odstěhovat. Pro partnerku tohoto muže toto rozhodnutí znamenalo, že měla ze svého příjmu dostatek finančních prostředků na to, aby si mohla hradit náklady na pobyt v azylovém domě pro matky s dětmi a přitom nepřijít o byt, kde se cítila doma. Pomocí tohoto institutu zákaz se podařilo docílit i zákazu přiblížení se násilníka k jeho bývalé partnerce.

Ovšem vždy je třeba vzít v potaz, že i když je takové předběžné opatření v poměrně krátké době vydáno, má druhá strana možnost odvolání, čehož také v praxi téměř výhradně vždy využije a celá věc se tím dále natahuje.

²⁵ 759. Spolkový zákon: Spolkový zákon o ochraně před násilím v rodině GeSchG (č: GP XX RV 252 AB 407 S.47.BR"5300 AB 5311 S 619), vydán dne 30. prosince 1996. Ovšem své specializované zákony pro tuto problematiku má i Německo, USA, Turecko, ale i např. JAR.

§ 75a – náležitosti návrhu -

Návrh, který neobsahuje všechny náležitosti nebo, který je nesrozumitelný anebo neurčitý, předseda senátu odmítne, jestliže pro tyto nedostatky nelze pokračovat v řízení.

Předběžné opatření je institut sloužící k zatímní úpravě poměrů účastníků ještě před zahájením řízení (ustanovení § 74 odst. 1 OSŘ). Při možnosti svého uplatnění v případě ochrany obětí DV a IFV naráží zejména na mantinely vlastnického či nájemního práva násilníka k bytu, k němuž i jeho oběti svědčí právo. V těchto případech podle českého práva (na rozdíl např. od práva rakouského)²⁶ vítězí vždy násilník, neboť institut vlastnictví požívá v ČR ochranu přímo posvátnou. V ČR je to vždy oběť, kdo musí ze společného bytu či domu uprchnout, chce-li se dostat z dosahu násilníka a násilí na sobě páchané zastavit. Na tomto místě tedy nelze nepoložit otázku: “Co představuje pro českou společnost větší hodnoty, jsou to právo na život, ochranu zdraví, tělesnou integritu, nedotknutelnost osoby a osobní svobody nebo právo vlastnické? Co znamená v měřítku hodnot uznávaných společností více - člověk nebo věc?”

Žaloba (návrh na zahájení řízení) musí vedle obecných náležitostí specifikovaných ustanovením § 42 odst. 4 OSŘ obsahovat jméno, příjmení a bydliště účastníků, popřípadě též jejich zástupců, vylíčení rozhodujících skutečností, označení důkazů, jichž se navrhovatel dovolává, a musí z ní být patrné, čeho se navrhovatel domáhá. Zejména formulaci petitu žaloby je nutno v případech, kdy se oběť DV a IFV snaží domoci zdržení se násilného chování svého partnera, věnovat zvýšenou pozornost. Požadavek stran chování se partnera totiž musí naprosto přesně a jasně specifikovat. Žaloba může přijít na pořad jednání až za několik měsíců, většinou však spíše za rok a více, vzhledem k přetíženosti soudů (žádnou výjimkou nejsou ani spory trvající 6 a více let). České procesní právo je založeno na zásadě dvouinstančnosti, což znamená, že každý účastník soudního řízení může napadnout téměř všechny druhy rozhodnutí soudu prvního stupně řádným opravným prostředkem - odvoláním. Dokud nenabude rozhodnutí odvolacího soudu právní moci, není pravomocné ani účinné napadené rozhodnutí soudu prvního stupně a nelze se jej dovolávat jako vykonatelného titulu. Jestliže ten, komu byla pravomocným a vykonatelným rozhodnutím uložena nějaká povinnost (např. zdržet se násilného chování vůči partnerce), tuto povinnost nesplní, je možno podat k soudu návrh na výkon takového rozhodnutí. Opět je to však oběť, kdo musí takové řízení iniciovat, a kdo je zatížen povinností svůj nárok doložit. Proti rozhodnutí soudu prvního stupně ohledně nařízení výkonu je opět možno podat odvolání, čímž se celá věc může prodloužit o další např. 2 roky.

²⁶ Jedná se zejména o ochranu oběti DV a IFV pomocí institutu nazývaného jako tzv. “vykázání cesty”, jehož úpravu nalezneme např. v Rakousku v Zákoně o bezpečnostní policii, BGBl. č. 566/91 (Sicherheitspolizeigesetz, SPG), v ustanovení § 38a. Podle tohoto ustanovení platí, že pokud lze na základě určitých skutečností, zejména z důvodu předcházejících nebezpečných útoků, předpokládat, že dojde k nebezpečnému útoku na život, zdraví nebo svobodu, zmocňují se orgány veřejné bezpečnostní služby, aby toho z jehož strany nebezpečí vychází, vykázaly z bytu, kde bydlí ohrožená osoba, případně z jeho bezprostředního okolí. Musí jej uvědomit, na jaký prostor se vykázání vztahuje, tento rozsah se určuje podle míry požadavku určité preventivní ochrany. Vykázání se děje na dobu sedmi dnů, v nejdéle na dobu 14 dnů. Dále je možno požadovat ochranu na základě předběžného opatření podle ustanovení § 382 a násl. Exekučního řádu, RGLB č. 79/1896, podle nějž soud tomu, kdo osobě blízké činí další soužití neúnosným tělesným útokem, pohrůzkou obdobného jednání nebo jednáním působícím značnou újmu na fyzickém zdraví, na její žádost přikáže opuštění bytu a jeho bezprostředního okolí a zakáže návrat do bytu a jeho bezprostředního okolí (dále může soud zakázat pobyt na určitých stanovených místech a zákaz kontaktu s navrhovatelem). Předběžné opatření trvá po dobu 3 měsíců, v některých případech je možné další prodloužení.

§ 13 OZ – žaloba na zdržení se obtěžujícího chování -

Jedná se o žalobu nezvyklou, avšak nikoliv nemožnou, a pro ochranu obětí DV a IFV velmi vhodnou. Umožňuje žalovat na požadavek zdržení se obtěžujícího chování prostřednictvím ustanovení určených k ochraně osobnosti (§ 13 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších změn a doplňků. Tímto návrhem se lze domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu osobnosti a aby byly odstraněny následky těchto zásahů. Touto cestou by za určitých okolností bylo možno vysoudit i finanční kompenzaci pro oběti DV a IFV (např. v případě spáchání trestného činu znásilnění se jedná o značný zásah pachatele proti lidské důstojnosti jeho oběti²⁷, což přímo představuje podmínku předpokládanou pro poskytnutí takové kompenzace ustanovením § 13 odst. 2 OZ).

Podání návrhu na zahájení řízení je spojeno se splněním poplatkové povinnosti, podle ustanovení § 138 OSŘ je však možné, aby domáhat se osvobození od soudních poplatků, odůvodňují-li to poměry účastníka a nejde-li o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva.

Co můžeme ?

Stále velmi málo, zejména v případech manželského rozvratu nebo v řízení o úpravě poměru nezletilých dětí, neplní-li jeden z rodičů povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, je využíváno institutu předběžného opatření. Přitom soud na návrh účastnice/-íka může nařídit, aby byly zatím upraveny poměry účastníků, nebo je-li zde obava, že výkon soudního rozhodnutí by mohl být zmařen (výjimka § 76 OSŘ). Účastníci nemusí být vyslechnuti a vztahy mezi účastníky jsou upraveny jen prozatím. K návrhu je třeba přiložit písemné podklady osvědčující důvodnost toho, že má být předběžné opatření nařízeno.

Předběžným opatřením může soud uložit účastníku zejména, aby:

- o platil výživné v nezbytné míře,
- o odevzdal dítě do péče druhého z rodičů nebo do péče toho, koho označí soud,
- o nenakládal s určitými věcmi nebo právy,
- o něco vykonal, něčeho se zdržel nebo něco snášel, např. zdržel se násilného chování.

Příklady zde uvedené jsou pouze demonstrativní, je možno rozhodovat ještě o jiných návrzích.

Problém je v tom, že občanky/-né nejsou dostatečně orientovány/-i o možnostech uplatňovat a vymáhat svá práva. Pro advokátní kanceláře jsou případy manželských rozvatů, násilí v rodinných vztazích a ve věcech opatrovnických nelukrativní. Advokátek/-ků ochotných zabývat se těmito případy je málo a na jejich odměny opatřují peníze neziskové organizace pomáhající obětem DN.

²⁷ Trestní čin znásilnění nalezneme pod § 241, oddíl druhý - Trestné činy proti lidské důstojnosti, zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších změn a doplňků

Na roli zástupce na základě plné moci (§ 24 OSŘ) jsou profesionální advokáti alergičtí, i když právní pomoc je “dobrovolníkem” poskytována bezúplatně. Navíc při absolutním nedostatku poučených právníků působících v neziskových organizacích je převzetí kauzy domácího násilí a souvisejících problémů téměř vyloučeno. Oběti poradíme, event. napíšeme podání, vybavíme ji radami, jak postupovat. Vždy je o případy komplikované, zanedbané, zasahující do různých oblastí pozitivního práva, které se ve studii snažíme propojit.

Co chceme !

Pro oběť domácího násilí představuje občanské soudní řízení jako prostředek k dosažení ochrany (byť teoreticky možný a z tohoto pohledu i efektivní) enormní finanční a nervovou zátěž trvající mnohdy po velmi dlouhou dobu (výjimkou není 6 let), kterou není ve většině případů schopna zvládnout bez kvalitního zastoupení advokátem.

Za základní v tomto směru považujeme:

- Ustanovení lhůt pro maximální délku doby od podání návrhu do vydání soudního rozhodnutí. V případech předběžných opatření, těch, která se týkají ochrany života, zdraví, lidské svobody, by měla být určena i jejich priorita před jinými věcmi a rozhodnuto by mělo být v max. délce do 48 hodin, stejně tak ve věcech týkajících se výkonu rodičovských práv k nezletilým, rozvodů v případech existence domácího násilí, určení práv přechodu nájmu bytu v době po rozvodu a v jiných případech hodných zvláštního zřetele.
- Uvažovat je nutno rovněž o implementaci a faktickém ustanovení priority ochrany života a zdraví před principem ochrany vlastnického práva např. pomocí možnosti vykázat formou policejního příkazu a následného předběžného opatření násilníka z bytu k němuž mu svědčí právo na dobu nezbytně nutnou k ochraně oběti.

7. Zákon o advokacii

Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších změn a doplňků

Právní rámec, ve kterém se pohybujeme

V občanskoprávním řízení si každá ze stran hradí náklady své a svého právního zastoupení sama nebo je platí ten, kdo spor prohrál (u sporného řízení o výživné manželky či rozvedené manželky). Tato skutečnost představuje pro mnohé ženy, většinou nemajetné, velkou překážku.

Žena nemá ve většině případů mnoho prostředků ani na výživu svou a svých dětí, natož na právního zástupce, kterého v řízení civilním velice potřebuje. Souvisí to totiž s tím, že většinou ji manžel nebo partner ekonomicky vydírá, a žena je tak závislá pouze na sociálních dávkách. Řeší proto otázku, jak uhradit náklady právního zastupování, neboť má jako každý jiný účastník občanského řízení právo nechat se zastupovat zástupcem, kterého si zvolí. Takovým zástupcem je advokát, který poskytuje právní službu za úhradu, kterou upravuje vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátům za poskytování právních služeb (advokátní tarif).

Množí se případy manželek a partnerek podnikatelů, které odcházejí s dětmi, v horším případě i bez nich, z nesnesitelné situace. Praktiky, které četní podnikatelé používají vůči svým zaměstnancům, finančním úřadům, peněžním ústavům i orgánům sociálního zabezpečení, aby se vyhnuli svým povinnostem, jsou aplikovány i do manželských vztahů a vyživovací povinnosti vůči nezaopatřeným dětem. Stručně řečeno jsou trvale "v červených číslech" a nemovitý či movitý majetek de jure vlastní jiná osoba. V této džungli se pohybovat bez znalostí právního zástupce je téměř nemožné.

Co můžeme ?

Pro ty ženy, které si nemohou dovolit platit advokáta, existují dnes následující možnosti:

- udělit advokátce/-ovi plnou moc. Odměna advokátky/-a za poskytování právních služeb se řídí jeho smlouvou s klientkou jako tzv. smluvní odměna. Není-li odměna advokáta takto určena, řídí se ustanoveními vyhlášky o mimosmluvní odměně advokátním tarifem. (Např. jeden úkon v řízení opatrovnickém činí 500,- Kč.) Advokát může tuto mimosmluvní odměnu snížit až na polovinu, pokud to odůvodňují majetkové a sociální poměry klienta.
- Požádat Českou advokátní komoru o určení advokáta dle zákona č. 85/1996 Sb., (O advokacii), § 18 odst. 2. Komorou určený advokát je povinen právní služby poskytnout za podmínek v určení stanovených. V těchto podmínkách je obvykle určeno, že služba bude poskytnuta bezplatně, pokud to odůvodňují sociální a majetkové poměry. Takto určený advokát však může odmítnout poskytnutí služby

za předpokladu, že hrozí střet zájmů, či již zastupuje protistranu apod. Dle současné praxe Komory musí žadatel prokázat, že byl minimálně u dvou až tří advokátů odmítnut, aby bylo doloženo, že se snažil domoci právních služeb. Advokát bude přidělen náhodně, zcela bez ohledu na zkušenosti či znalosti z oblasti domácího násilí. Určení takového advokáta není otázkou několika dnů, spíše týdnů.

- Využít § 30 OSŘ, který umožňuje nemajetné/-mu účastnici/-ku řízení, aby byl soudem osvobozen od soudních poplatků, podle § 138 OSŘ²⁸. Současně s tím může předseda senátu na žádost účastnice/-ka stanovit ji/mu zástupce k ochraně oprávněných zájmů. Zatím však se posuzuje ochrana zájmů účastníka ve vztahu ke složitosti předmětu soudního sporu, v jiných případech bývá ustanoven zástupce z řad pracovníků soudu (tajemník, justiční čekatel). Další podmínkou osvobození ženy od soudních poplatků jsou nedostatečné finanční podmínky a špatná sociální situace, a skutečnost, že nejde o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování práva.
- Vzhledem k tomu, že žena jako oběť domácího násilí je většinou na mateřské dovolené či nezaměstnaná, podmínky pro osvobození od soudních poplatků splňovat bude. Pokud je ženě ustanoven zástupce a byla osvobozena od soudního poplatku, vztahuje se osvobození v rozsahu, v jakém bylo přiznáno (např. zcela či z poloviny) nejen na odměnu za zastupování, ale i na hotové výdaje zástupce (cestovné, režijní paušál, ztráta času apod.) Stejně jako u určení advokáta Českou advokátní komorou, ani při ustavení advokáta soudem není zaručeno, že takový advokát se bude pro oběť domácího násilí angažovat tak, aby právní pomoc byla účinná a rychlá. Předseda senátu však má možnost přiznané osvobození odejmout, jestliže se do pravomocného skončení řízení ukáže, že poměry účastníka osvobození neodůvodňují (např. žena nastoupí do zaměstnání s dobrým platem). Zatímco rozvodové řízení samo o sobě není osvobozeno od soudního poplatku, který činí 1000,-Kč, jsou všechna řízení související s ochranou nezletilých dětí (úprava poměrů, určení výživného, úprava styků) ze zákona od soudních poplatků osvobozena. Rovněž žalobkyně v řízení o výživné manželky či rozvedené manželky je ze zákona osvobozena od soudního poplatku.
- Je proto vhodné ihned po podání žádosti o ustanovení zástupce dle § 30 OSŘ požádat současně o osvobození od soudního poplatku dle § 138 OSŘ pro celé řízení.

Z uvedeného vidíme, že současná právní úprava sice dává oběti možnost domoci se bezplatné právní služby, ovšem než se tak stane, trvá proces přidělení advokáta několik týdnů a je třeba, aby sama oběť prokazovala některé podmínky, kdy ne každá žena, která se nachází ve složité situaci, je schopna tento proces podstoupit.

Co chceme !

- o Usilujeme o obecnou zákonnou právní úpravu “advokáta chudých”. Ta by měla spočívat v tom, že pokud by žadatel/-ka uspěl/-a se svou žádostí u soudu, mohl/-a

²⁸ Ustanovení § 30 OSŘ je možno využít pouze pro občanské soudní řízení. Dále upozorňujeme, že institut obecného zmocněnce (§ 24 OSŘ) nelze použít při dovolání, dále při jednání u Ústavního soudu aj.

by si vybrat jakéhokoliv advokáta. Ten by své náklady vyúčtoval soudu a odměnu by dostal z fondu bezplatné právní pomoci financovaného příspěvkem státu, advokátní i notářské komory a komorou daňových poradců. Nevýhodou je dlouhá cesta k cíli, kterou by v budoucnu, stejně jako dnes, potřebná osoba absolvovala.

- o Vytvoření občanských právních poraden specializovaných na problematiku domácího násilí. Zde by působili/-y právníci/-ky, jejichž seznam by byl, stejně jako je dnes adresář soudních znalců, uložen u Krajských soudů. Zastupovali/-y by klienta/-ku na základě plné moci (§ 24 OSŘ), nebo jako zmocněnci (§54 TR). Jejich platy by byly uhrazovány z grantů ministerstva spravedlnosti a ministerstva práce a sociálních věcí. Obě instituce mohou působit vedle sebe, přičemž druhé řešení je rychlejší.

8. Zákon o rodině

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších změn a doplňků.

Právní rámec, ve kterém se pohybujeme

Základní ustanovení o manželství a rodině jsou zakotvena v Listině základních práv a svobod (např. rodina je pod zvláštní ochranou zákona, dětem a mladistvým se zaručuje zvláštní ochrana, zvláštní péče je zaručena těhotné ženě.)

Rodinně-právní vztahy vytvářejí zvláštní, relativně samostatný typ společenských vztahů v rámci práva soukromého. Rodinně-právní vztahy se velmi úzce váží na vztahy občanskoprávní a výrazná vlastnost, která rodinně-právní vztahy odlišuje od jiných soukromoprávních vztahů, je existence určitého osobního a emocionálního vztahu. I když city mezi účastníky vymizí, neznamená to, že rodinně-právní vztah automaticky zanikne. Osobní emocionální vazba se tedy promítá nezávisle na právní regulaci do rodinných vztahů. V těchto vztazích velmi důležitou roli mají morální pravidla. Řada ustanovení v zákoně o rodině má výslovně morální charakter. Jde o tzv. imperfektní normy, kdy zákon sice stanoví konkrétní práva a povinnosti, ale tyto povinnosti nejsou vynutitelné (např. §18, podle něhož mají manželé povinnost žít spolu, být si věrni...). Jiné normy zákona o rodině jsou převážně kogentního charakteru a subjekty rodinně-právních vztahů mohou práva a povinnosti upravit odchýlně od zákona jen tehdy, kde to zákon výslovně umožňuje.

Zákon o rodině upravuje zásadně problematiku manželství a rodiny a neupravuje otázky ryze majetkového charakteru jako je společné jmění manželů a otázky bytové, které upravuje občanský zákoník.

Ve vztahu k problematice domácího násilí jsou důležitá následující ustanovení zákona o rodině (dále jen ZOR), která bývají v životní praxi opomíjena:

Obecná ustanovení

Dle § 2

Snoubenci mají před uzavřením manželství poznat navzájem své charakterové vlastnosti a svůj zdravotní stav. Jde tu o imperfektní normu, která má spíše morální obsah.

Dle § 18

mají muž a žena v manželství stejná práva a povinnosti. Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svou důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí. Jde opět o imperfektní normu, neboť deklaruje spíše mravní normu, k jejímuž prosazení kromě veřejného mínění, není donucovací prostředek. Vzájemná pomoc manželů zahrnuje mimo jiné také vyživovací povinnost, kterou zákon o rodině upravuje a lze ji tak soudně vynutit, není-li plněna dobrovolně (§213 TZ). Jde o

- a) vyživovací povinnost rodičů a dětí (§§85 a 87 ZOR)

- b) vyživovací povinnost mezi osvojenecem a osvojitelem (§63 ZOR)
- c) vyživovací povinnost mezi příbuznými v pokolením přímém (§88 ZOR)
- d) vyživovací povinnost mezi manželi (§91 Zor)
- e) příspěvek na výživu rozvedeného manžela (§92 ZOR)
- f) příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce.

Pro naši studii mají význam situace pod písmenem a), d) a e).

Ustanovení § 213 TZ neposkytuje ochranu takovým vyživovacím nárokům, které nevyplývají ze zákona o rodině, ale jsou založeny na smlouvě či mají původ v náhradě škody nebo dědictví. Např. příspěvek na výživu rozvedeného manžela vzniká jen na základě dohody rozvedených manželů nebo rozhodnutím soudu.

Zdravé rodinné prostředí znamená především povinnost obou rodičů dbát o zdravý vývoj dětí, jejich vztah k výchově dětí a jejich vůle a schopnost vytvářet k tomu hmotné podmínky.

Dle § 19

jsou povinni oba manželé pečovat o uspokojování potřeb rodiny podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Poskytování peněžních a jiných prostředků na náklady společné domácnosti může být zcela nebo zčásti vyváženo osobní péčí o společnou domácnost a děti. Neplní-li jeden z manželů svou povinnost hradit náklady společné domácnosti, rozhodne na návrh druhého manžela ve věci soud. Nepůjde tedy pouze o výdělečné schopnosti některého z manželů, ale také o souhrnné majetkové poměry, jako jsou příjmy z pronájmu či podíly na zisku. Pro zajištění nezbytné ochrany proti neplnění povinností jednoho z manželů je ustanovení o možnosti rozhodnout o povinnosti poskytovat prostředky pro uspokojení potřeb rodiny.

Toto ustanovení se patrně neužije tam, kde mají oba manželé vůli zachovat jejich manželství do budoucna. Soudní řízení totiž nezbytně vyvolá mezi manžely konflikt, který ovlivní trvání příštích rodinných vazeb. Znamená to tedy, že žena (matka), která se nechce rozvést, má vědomě ohrozit své děti a sebe bídou? Postupují takto soudy a advokáti?

Manžel, který žije odděleně a platí soudem určené výživné pro manželku a nezletilé děti, přispívá v rámci plnění vyživovací povinnosti na náklady bydlení těchto členů (R 62/1970).

Rozvod manželství

Zákon o rodině neukládá zjistit příčiny rozvratu manželství a uvést je v odůvodnění rozsudku, minimálně je bere v úvahu při rozhodování o rozvodu.

Dle § 24 – rozvod se zjišťováním příčin rozvratu -

je nejčastějším řešením dlouhodobého konfliktu v manželství, jehož součástí je i domácí násilí. Soud manželství na návrh jednoho z manželů rozvede, jestliže je manželství hluboce a trvale rozvráceno a nelze očekávat obnovení manželského soužití.

§ 24a – nesporný rozvod -

předpokládá, že manželé uzavřou písemné smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů, o právu a povinnosti společného bydlení, příp. vyživovací povinnost mezi sebou navzájem.

Ještě za trvání manželství zákon požaduje, aby byly upraveny poměry nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, které vydá soud v opatrovnickém řízení (dle § 176 o.s.ř.). Bez takového pravomocného rozhodnutí totiž nelze manželství vůbec rozvést (§ 25). Je možné, aby soud spojil řízení o úpravě poměrů před rozvodem a po rozvodu do jednoho řízení dle § 112 OSŘ.

§ 24b – tzv. „ztížený rozvod“

ZOR také předpokládá, že druhý manžel nebude s rozvodem souhlasit a prokáže, že on sám se převážně nepodílel na rozvratu manželství, který tvrdí žalující manžel. Pokud prokáže, že by mu byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma a že zde jsou mimořádné okolnosti svědčící ve prospěch zachování manželství, soud žalobu o rozvod zamítne. Je-li návrh na rozvod podán poté, kdy manželé prokazatelně spolu již tři roky nežijí, takové manželství soud rozvede, i když by zde bylo prokázáno shora uvedené.

Svěření dítěte do výchovy jednoho z rodičů

§ 26

upravuje kritéria pro svěření nezletilých dětí do výchovy jak za trvání manželství, tak pro dobu po rozvodu. Podle tohoto ustanovení může soud svěřit dítě do společné případně střídavé péče, pokud jsou oba rodiče způsobilí dítě vychovávat, mají-li o výchovu zájem, je-li to v zájmu dítěte a lépe tak budou zajištěny jeho potřeby.

Při rozhodování o svěření dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti se zřetelem na životní poměry rodičů. Soud dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédne rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, k výchovným schopnostem toho, kterého rodiče, jeho zodpovědnosti, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné včetně bytových poměrů. Soud vždy vezme v úvahu, kdo kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní.

Je třeba zdůraznit, že podmínky pro svěření dítěte do společné či střídavé péče musí být splněny kumulativně a největšího významu nabývá podmínka zájmu dítěte. Nebývá však vůbec splněna tam, kde jsou vztahy mezi rodiči vyhroceny, jak tomu je v případech domácího násilí. Jestliže každý z rodičů žádá dítě do své péče a dítě je nižšího věku, pak rozhodnutí o střídavé péči bude v přímém rozporu se zájmem dítěte. Zde musí nastoupit vyjádření znalců o tom, jaké jsou výchovné schopnosti obou rodičů.

Pozn.:

Z poradenské praxe AdvoCats for Women lze vyvodit, že nezletilé dítě a výrok, komu bude svěřeno do výchovy, se stává alfou a omegou pro rozhodování o tom, kdo bude

užívat byt jako jediný nájemce po rozvodu manželství. U rozvodu manželství, který je výsledkem dlouhodobého domácího násilí a nelze se tudíž dohodnout o ničem, dokážou naše soudy rozhodovat o střídavé výchově (sic!) v jednom bytě a dítě putuje na určenou dobu z jednoho pokoje do druhého....!

§ 27

upravuje styk rodičů s dítětem. Soud může současně s rozhodnutím o svěřením dítěte do výchovy jednoho z rodičů upravit styk druhého rodiče s dítětem, jestliže to vyžaduje zájem dítěte a poměry v rodině. Jestliže je to nutné v zájmu dítěte, soud může styk dítěte s rodičem omezit nebo jej i zakázat. Styk dítěte s druhým z rodičů je realizací jeho práva a povinností vyplývajících z jeho rodičovské zodpovědnosti a proto zákaz styku rodiče s dítětem považuje soudní praxe za vážný zásah do oprávnění rodiče vyplývajících z jeho rodičovské zodpovědnosti. Zájem dítěte je třeba spatřovat především v jeho zdraví, a to nejen fyzickém, ale i psychickém, ale také v ohrožování mravnosti dítěte, nabízení nevhodného vzorce chování či popouzení proti druhému z rodičů. V zásadě však zákon vychází z toho, že se osvědčilo ponechat dohodu o styku s dítětem především na rodičích samotných. Rovněž je nutné, aby dítě udržovalo styk se svou širší rodinou. Soud proto může upravit styk dítěte s rodiči a sourozenci. Rozhodnutí o omezení či zákazu styku je faktickým omezením rodičovské zodpovědnosti.

§ 50

umožňuje úpravu poměrů, jestliže rodiče spolu nežijí a je narušeno normální rodinné společenství. Pro ženu je vždy v jejím zájmu, aby bylo soudním rozhodnutím upraveno komu budou děti svěřeny do výchovy a kolik bude druhý z rodičů platit výživné pro nezletilé děti a případně jak vysoké výživné bude dostávat žena jako nerozvedená manželka. V tomto případě nezáleží na tom, zda jsou rodiče manželé či nikoli. Na návrh jednoho z rodičů může soud rozhodnout o tom, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu, pokud spolu rodiče nežijí a nedohodnou se na úpravě výchovy a výživy.

Soudní praxe je však taková, že pokud se některý z rodičů obrátí na soud s tímto návrhem proto, že dohoda není možná, vždy rozhodne soud. Pro ženu je v takovém případě řízení někdy velmi náročné, neboť otec se svěřením dětí do péče matky nesouhlasí a řízení v důsledku vypracování znaleckého posudku trvá i déle než jeden rok. Pokud v kritické době otec neplatí alespoň nezbytné výživné pro děti, může matka podat návrh na vydání předběžného opatření dle § 102 OSŘ, o kterém musí být rozhodnuto nejpozději do 7 dnů poté, co bylo podáno.

Svízelná situace nastává, když žena traumatizovaná opakovaným a vystupňovaným násilím v panice bez dětí opouští byt, s tím, že se pro děti vrátí až se násilí zklidní, ale otec nechce matce děti vydat a využívá této situace před soudem, kde ženu pomlouvá jako špatnou matku a vychovatelku. Podobně je tomu, když matka stačí odejít jen s jedním či několika z více dětí a některé z dětí zůstává u otce, který opětovně situaci zneužívá k společenskému znevažování manželky a matky.

Právo dítěte vyjádřit vlastní názor

§31 odst.3 a §48 odst.2

Při rozhodování o svěření dítěte do péče některého z rodičů je třeba vzít v úvahu také právo dítěte vyjádřit vlastní názor. Dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého duševního a sociálního vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, má právo svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby. Má rovněž právo být slyšeno v každém řízení, v němž se o takých záležitostech rozhoduje. Je-li dítě s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost samo schopno vyjádřit svobodně svůj názor a poznatky, je třeba na jeho názor vzít zřetel při dalších opatřeních učiněných pracovníky orgánu sociálně právní ochrany dítěte.

Vyživovací povinnost

je určena vzájemným osobním poměrem povinného a oprávněného. Pro účely této studie jsou významné:

§ 85 – vyživovací povinnost rodičů vůči nezaopatřenému dítěti -

Nežijí-li rodiče spolu, je třeba v rámci rozhodnutí o svěření dítěte do péče jednomu z rodičů upravit rozsah vyživovací povinnosti druhého rodiče. Rodiče jsou povinni plnit vůči dětem vyživovací povinnost do té doby, dokud nejsou schopny samy se živit. Kritériem je především povinnost přispívat na výživu podle možností, schopností a majetkových poměrů každého z rodičů, přičemž se zkoumá, zda se rodič nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu či zda nepostupuje nepřiměřená majetková rizika. Dítě má právo podílet se na životní úrovni rodičů.

§ 96 – společné ustanovení –

dává prostor k tomu, aby soud přihlédl k odůvodněným potřebám dítěte a k tomu, který z rodičů a v jaké míře osobně pečuje o dítě. Rodič, který nemá příjem ze závislé činnosti je soudu povinen prokázat své příjmy a pokud tak neučiní platí nevyvratitelná právní domněnka, že průměrný měsíční příjem tohoto rodiče činí 15násobek životního minima. Proti pohledávkám na výživné pro nezletilé děti není přípustné započtení ani dohodou. Výživné pro nezletilé dítě lze přiznat i za dobu tří let zpětně ode dne zahájení soudního řízení. Je třeba zdůraznit, že zbavení či omezení rodičovské zodpovědnosti nemá vliv na trvání vyživovací povinnosti k dítěti.

Zde je třeba upozornit, že sociální odbor městského úřadu (§ 5 zák. č. 482/1999 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších změn a předpisů) na žádost rodiče, se kterým žije dítě ve společné domácnosti, poskytuje příspěvek na výživu dítěte. Podmínkou je pravomocné rozhodnutí soudu o výši výživného a skutečnost, že povinná osoba nežijící s dítětem v domácnosti vyživovací povinnost neplní. Příspěvek se poskytuje ve výši stanoveného výživného, nejvýše však ve výši rozdílu mezi příjmem dítěte a jeho životním minimem.

§ 91 – vzájemná vyživovací povinnost manželů -

Manželé mají k sobě navzájem vyživovací povinnost, která vzniká uzavřením manželství. Pro trvání vyživovací povinnosti není rozhodující, zda manželé žijí společně či odděleně.

Manželka má právo požadovat po manželovi plnění vyživovací povinnosti. Pokud jí manžel neplní dobrovolně, soud na návrh manželky výživné určí, přičemž se přihlíží k péči o společnou domácnost a k tomu, aby hmotná a kulturní úroveň obou manželů byla zásadně stejná.

V žalobě se lze domáhat také vydání předběžného opatření (§ 74 OSŘ), je-li zde naléhavá potřeba upravit poměry mezi účastníky před samotným rozhodnutím ve věci.

§92 - vzájemná vyživovací povinnost rozvedených manželů

Rovněž po rozvodu má rozvedená manželka, která není schopna se sama živit, právo požadovat, aby jí bývalý manžel přispíval na přiměřenou výživu podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Pokud se však prokáže, že se manželka na rozvratu manželství převážně nepodílela a rozvodem jí byla způsobena závažná újma, může jí soud přiznat výživné ve stejném rozsahu, jako je vyživovací povinnost mezi manžely, avšak nejdéle na dobu 3 let po rozvodu. Takový nárok však lze přiznat pouze při sporném rozvodu.

Na závěr je třeba zdůraznit, že ať již jde o schválené dohody nebo rozhodnutí soudu o výchově dítěte, vyživovací povinnosti, o majetkových a bytových právech, právní účinky jak smluv, tak soudních rozhodnutí nastávají až dnem, kdy nabude právní moci rozhodnutí o rozvodu manželství.

Rozvod manželství je nutno považovat za (ultima ratio) řešení rozvráceného manželství, ve kterém strádají především nezletilé děti. Jsou ohroženy chudobou a společenským vyloučením, protože se významně svým chováním i zjevem liší od svých vrstevníků. Mezi dětmi se traduje diskriminující označení takovýchto dětí pojmem "sociál". V naší právní poradenské praxi se setkáváme s dlouhodobě terorizovanými ženami a dětmi, žijícími ve společné domácnosti s násilníkem, často alkoholikem. V průběhu manželství docházelo (někdy) k opakovaným návštěvám manželských poraden – výsledky jsou žalostné. Tzv. mediace ve věcech rodinných doporučovaná RE se setkala rovněž s neúspěchem. Musí totiž oba partneři chtít jedno a to samé – žít v klidu. Při domácím násilí je to opačně – žena chce klid pro své děti a pro sebe, násilník chce uspokojovat svou touhu po neomezeném a až na výjimky bezrestném teroru (psychickém i fyzickém) nad lidmi, kteří jsou mu vydáni na pospas.

Rozvod manželství bude bohužel až do doby, než začnou v praxi působit opatření doporučovaná skupinou pracovníků/-ků azylových domů a poraden pro oběti násilí (včetně přijetí legislativních kroků k ochraně před domácím násilím) jediným a pro ženu i dítě riskantním řešením nekončící spirály násilí.

Rodičovská zodpovědnost

§ 31

Základem právní úpravy vztahů mezi rodiči a nezl. dětmi představuje institut rodičovské zodpovědnosti. Jde o tzv. ochranný institut, kde nejdůležitějším právem a

povinností rodičů je zabezpečení výchovy dítěte, která představuje péči o dítě zahrnující péči o jeho zdraví, jeho tělesný, rozumový a mravní vývoj. Rodičovská zodpovědnost náleží ze zákona oběma rodičům. Oba rodiče jsou povinni při výkonu těchto práv důsledně chránit zájmy dítěte a mohou užít přiměřených výchovných prostředků, aby nebyla a dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Zde je třeba připomenout ust. § 11 a 12 OZ upravující osobnostní práva rovněž aplikovatelné pro dítě. Rozhodující úloha ve výchově dětí je totiž zákonem svěřena rodičům, a toto právo může být omezeno jen na základě zákona rozhodnutím soudu.

§ 32

konkretizuje právní postavení rodičů tak, že rodiče mají být osobním životem a chováním příkladem svým dětem. Pokud dochází k porušování či zanedbávání povinností vyplývajících z institutu rodičovské zodpovědnosti nebo dokonce ke zneužívání těchto práv, může soud do této rodičovské zodpovědnosti zasáhnout, případně se tato skutečnost může projevit při rozhodování soudu při svěřením dítěte do výchovy jednoho z rodičů.

Zásahy do rodičovské zodpovědnosti

§ 44 odst. 1 – pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti –

přichází v úvahu tehdy, existuje-li na straně jednoho rodiče závažná překážka objektivního charakteru, která mu ve výkonu rodičovské zodpovědnosti brání, a vyžaduje-li to zájem dítěte. Nejde zde o nedostatečný výkon rodičovské zodpovědnosti, příp. protiprávní jednání rodiče.

Jinak je tomu u institutu omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti.

§ 44 odst. 2 – omezení rodičovské zodpovědnosti -

Na rozdíl od shora uvedené situace se vychází ze subjektivního postoje jednoho (obou) rodičů. Soud omezí rodičovskou zodpovědnost tomu z rodičů, který nevykonává řádně povinnosti z této zodpovědnosti vyplývající a vyžaduje-li to zájem dítěte. Přitom konkrétně vymezí práva a povinnosti, na které se omezení vztahuje. K faktickému omezení rodičovské zodpovědnosti dochází také např. zákazem styku, nařízením ústavní výchovy.

§ 44 odst. 3 – zbavení rodičovské zodpovědnosti -

je zásadním a přehledným opatřením. Soud zbaví rodiče jeho rodičovské zodpovědnosti, zneužívá-li ji nebo její výkon nebo ji závažným způsobem zanedbává. Dle soudní praxe musí jít o tak značný stupeň ohrožení dítěte, že zbavení rodičovské zodpovědnosti je jediným účinným prostředkem ochrany dítěte a ochrana práv dítěte převažuje v tuto chvíli nad základními právy rodičů, a to i ve smyslu lidských práv.

Rodičovská zodpovědnost a trestné činy

Judikatura považuje za závažný způsob zanedbání rodičovské povinnosti dlouhodobé neplnění vyživovací povinnosti či pravomocné odsouzení za trestný čin zanedbání povinné výživy dle § 213 TZ. Pokud se rodič dopustí úmyslného trestného činu proti svému dítěti, soud vždy posoudí, zda nejsou důvody pro zahájení řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti. Půjde o trestné činy týrání svěřené osoby (§ 215

TZ, ohrožování mravní výchovy mládeže, § 217 TZ , pohlavní zneužívání, a § 242 TZ aj.). Zahájit řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti je soud povinen vždy, je-li prokázán některý z kvalifikovaných důvodů (§ 44 odst. 4 ZOR).

Pozn.:

Na tomto místě opět důrazně upozorňujeme, že světová zdravotnická organizace WHO považuje pasivní přítomnost dítěte při domácím násilí za psychické týrání, které je zahrnuto i ve skutkové podstatě trestného činu týrání svěřené osoby. Co říci k situacím, kdy 4-letý chlapec je svědkem znásilnění matky otcem, který má v ruce zbraň, a chlapec matku brání? Podobnou situaci zažívá opakovaně 12-letá dívka, která volá o pomoc nejen na policii, ale obrátila se i na linku AdvoCats for Women.

Vstup státních orgánů do rodinných vztahů

Státní orgány České republiky na sebe z principu neberou výkon rodičovských práv a povinností. Platná právní úprava přiznává rodičům konkrétní práva a ukládá konkrétní povinnosti, které vyplývají ze zákona. Ten omezuje výkon rodičovských práv tehdy, jestliže by nedovoleně ohrožovala nebo zasahovala do práv dítěte. Podle zákona o rodině poskytují ochranu dítěti jednak soudy, jednak správní orgány – konkrétně orgány sociálně-právní ochrany dětí. Jedná se jak o preventivní opatření, tak o podpůrná opatření zájmů dítěte.

§ 48 odst. 1

Pracovníci orgánů sociálně-právní ochrany dětí oprávněny navštívit dítě v prostředí, kde žije, především v bytě, zjistit v jeho bydlišti, škole, zda je o něj náležitě pečováno, a vyšetřit výchovné poměry, je-li to nezbytné pro ochranu života nebo zdraví dítěte, pro ochranu jeho práv nebo právem chráněných zájmů.

Co můžeme ?

Opatření týkající se nezletilých dětí se navrhuje bez ohledu na to, zda manželství trvá, bylo rozvedeno nebo jedná-li se o nesezdané soužití. Dnes může manželka (nebo partnerka), která je obětí DV nebo IFV, podle ustanovení zákona o rodině učinit následující opatření:

§ 50

Za trvání manželství podat návrh na úpravu poměrů k dítěti za trvání manželství a současně určení výživného pro sebe jako manželku, pokud nemá zajištěnou stejnou životní úroveň jako její manžel. V tom případě žádat, aby jí bylo předběžným opatřením určeno výživné v nezbytné míře nejen pro děti, ale i pro ni. Stále více násilí v rodinách je příčinou rozvodu, i když není někdy přímo v rozvodovém řízení uváděno a skrývá se pod eufemismy “povahového nesouladu”. V případech domácího násilí půjde vždy o rozvod sporný, a tento fakt by měl vyplynout z obsahu návrhu na rozvod manželství. Stud není na místě. Žena-navrhovatelka by měla být poučena o důsledcích zamlčování skutečných důvodů, ať již při rozhodování o výchově a výživě dětí, kontaktu otce s dětmi, výživném pro manželku, event. rozvedenou manželku, atd.

§ 24

Podat návrh na rozvod manželství a současně návrh na úpravu poměrů k dětem pro dobu po rozvodu.

§ 27

Bez ohledu na skutečnost, zda rodiče nezletilého dítěte jsou či nejsou manželé a žijí nebo nežijí ve společné domácnosti, lze podat návrh na omezení práva styku otce s dítětem, pokud hrozí nebezpečí újmy pro dítě, tráví-li čas samo otcem, či žádat o přítomnost jiné osoby při styku otce s dítětem

Možnost omezení nebo zákazu styku rodiče s nezletilým dítětem je vázána na zjištění, že je toto opatření nutné v zájmu zdraví dítěte jako psychického, tak fyzického v důsledku pomalého odeznívání traumatu z domácího násilí, kterého bylo nebo stále je svědkem, event. z rozvratu manželství.

§ 43

Požádat orgán sociálně právní ochrany dětí o pomoc a radu. Ten by měl dítě odvézt k lékařskému vyšetření, event. si vyžádat psychologický posudek. Orgán sociálně právní ochrany dítěte (péče o dítě) má rovněž možnost podat návrh soudu k vyslovení zákazu styku násilníka-otce s dítětem.

Spolupracovat s pracovníky/-íky SPOD, protože tato spolupráce má nezastupitelný význam mimo jiné při návrhu na předběžné opatření, které vstoupilo v platnost novelou OSŘ v roce 1995 (zák. č. 238/1995 Sb.).

Toto zvláštní předběžné opatření umožňuje poskytnou nezletilým účinnou ochranu, jestliže se dítě ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li život nebo příznivý vývoj dítěte vážně ohroženy nebo narušeny (§ 76 OSŘ). Toto předběžné opatření lze nařídit jen na návrh okresního úřadu. Jeho obsah je přesně určen. O návrhu na nařízení předběžného opatření musí být rozhodnuto bezodkladně, nejpozději do 24 hodin poté, co byl podán. Trvání tohoto předběžného opatření zákon omezuje 3 měsíci. Je-li však zahájeno řízení ve věci samé, tj. řízení o výchově a výživě dítěte, trvá předběžné opatření až do doby, než se stane vykonatelným rozhodnutí.

Bohužel je toto mimořádné předběžné opatření používáno pouze při návrhu na ústavní výchovu. Orgány SPOD i soudy k němu přistupují jen nerady. V případech domácího násilí, jehož je dítě svědkem a je tedy psychicky týráno, by jeho umístění do péče vhodných prarodičů poskytlo úlevu jednak dítěti, jednak matce, která by se nebála následků ústavní výchovy pro dítě, a sama by získala prostor pro další právní kroky. Znamená to však, že policejní orgány a orgány SPOD nebudou domácí násilí v horším případě ignorovat, v lepším bagatelizovat.

Co chceme !

Zakotvit v případech domácího násilí do procesních předpisů upravujících rodinně-právní vztahy tzv. urychlené řízení, které známe z německého občanského procesního práva. Toto řízení by mělo být ukončeno nejpozději do 6 měsíců od zahájení řízení.

Při určování, komu z rodičů bude dítě svěřeno do péče, a při určení styku druhého rodiče obligatorně zakotvit do zákona, aby pachateli/-ce domácího násilí nebylo svěřeno dítě do výchovy a kontakt s dítětem byl umožněn v minimální míře, event. za přítomnosti třetí důvěryhodné osoby.

9. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších změn a doplňků

Na zákon o rodině v oblasti veřejnoprávní navazuje zákon (dále jen SPOD). Dle tohoto zákona je pod ochranou zákona právo každého nezletilého dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu a ochrana oprávněných zájmů dítěte. Ochranu dle tohoto zákona poskytují dítěti obce, okresní úřady a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně.

Ochrana dle tohoto zákona se zaměřuje na děti, jejichž rodiče neplní povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti (např. vyživovací povinnost), práva z rodičovské zodpovědnosti nevykonávají či zanedbávají. Dále děti, které jsou objektem trestného činu, který ohrožuje jejich život, zdraví a jejich lidskou důstojnost, a to za předpokladu, že tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dítěte nebo jsou příčinou jeho nepříznivého vývoje. V rámci poradenské a preventivní činnosti jsou obce mimo jiné povinny působit na rodiče, aby plnili povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, a projednat s rodiči odstranění nedostatků ve výchově dítěte, a rovněž vyhledávat takové děti, které ochranu potřebují. Obec je také povinna oznámit okresnímu úřadu skutečnosti, které nasvědčují tomu, že se jedná o dítě potřebující ochranu dle § 6 citovaného zákona. Tuto oznamovací povinnost mají rovněž školy, školská a zdravotnická zařízení. Okresní úřad je povinen sledovat nepříznivé vlivy působící na děti a činit opatření k jejich omezování a je současně oprávněn podat návrh soudu na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu. Obce při péči o takové děti, které vyžadují zvláštní pozornost, jsou povinné sledovat u dětí projevy nesnášenlivosti a násilí. Orgány sociálně právní ochrany jsou povinny oznámit orgánům činným v trestním řízení skutečnosti nasvědčující tomu, že byl na dítěti spáchán trestný čin a na žádost soudu či správnímu úřadu poskytnout údaje potřebné pro občanskoprávní či správní řízení. Zaměstnanci těchto orgánů mají právo v souvislosti s plněním úkolů dle tohoto zákona navštěvovat dítě a rodinu v místě, kde žije, zjišťovat ve školském či zdravotnickém zařízení, jak rodiče o dítě pečují. Přitom jsou oprávněni, je-li to potřeba pro účely ochrany práv dítěte, pořídít obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy dítěte a prostředí, v němž se dítě zdržuje.

Co chceme !

V Zákoně o sociálně právní ochraně dětí v § 6 (Zaměření ochrany) v odstavci 1 za písmeno e) vložit nové písmeno f), které zní :

§ 6 (Zaměření ochrany)

- (1) Sociálně právní ochrana se zaměřuje zejména na děti, které
- f) *dlouhodobě žijí s rodiči, mezi kterými dochází k domácímu násilí.*

10. Některé zákony z oblasti sociální

Právní rámec, ve kterém se pohybujeme

Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších změn a doplňků

Mezi oběťmi domácího násilí jsou nejčastěji ženy s nezletilými nebo nezaopatřenými dětmi. Prakticky ve všech případech jde o ženy a děti žijící v chudobě, i když jejich osobní status je odlišný. Mohou žít de jure v manželství, ve kterém však partner neplní své vyživovací povinnosti vůči manželce a dětem, jde i o ženy rozvedené nebo rozvádějící se, které nedaly návrh na úpravu výživného pro sebe a své děti po dobu trvání manželství a po rozvodu. Další skupinou jsou ženy žijící v nesezdaném soužití, kdy partner může, ale také nemusí být otcem dětí. Z několika let poradenské praxe se podává, že neplnění vyživovací povinnosti vůči rodině, rozprodávání věcí, nezaměstnanost, alkoholismus, gamblerství stojí mnohdy na počátku spirály násilí.

Naše zákonodárství pamatuje na situaci občanů, kteří se ocitli v hmotné nouzi, a poskytuje jim nezbytnou pomoc pro zajištění základních životních potřeb. Jde o tzv. životní minimum.

Životní minimum je stanoveno formou částek, které se považují za potřebné k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb a nákladů na domácnost občana/-ky nebo občanů při společném posuzování osob. Částky jsou odstupňovány v závislosti na věku. V diferencované výši je stanovena částka potřebná k zajištění nezbytných nákladů na domácnost. Zákon o životním minimu je tzv. zákon kriteriální, jehož koeficienty určují nárok na dávku a výši této dávky v dalších zákonech z oblasti sociální.

Domácností se rozumí společné trvalé žití, kdy jsou společně uhrazovány náklady na potřeby těchto osob. Okruh osob při zjišťování, zdali je příjmem zabezpečeno životní minimum, je stanoven stejně jako v zákoně o státní sociální potřebnosti.

Co můžeme ?

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších změn a doplňků

Tento zákon upravuje poskytování státních dávek, z nichž dosud devět vychází z částek životního minima. Tři z nich jsou poskytovány v závislosti na výši příjmů (sociální příspěvek, příspěvek na bydlení, příspěvek na dopravu). Spadá sem i

přídavek na dítě²⁹. Ostatní dávky: rodičovský příspěvek, zaopatřovací příspěvek, dávky pěstounské péče, porodné, pohřebné nejsou vázány na výši příjmů.

Nárok na dávku státní sociální podpory má pouze fyzická osoba, která je na území ČR hlášená k trvalému pobytu. U dávek poskytovaných v závislosti na příjmu musí být tato podmínka splněna u všech osob společně posuzovaných s oprávněnou osobou. § 7 cit.zákona vymezuje pojem rodina. Vzhledem k tomu, že přiznání několika dávek (viz shora) je závislé na výši příjmů v rodině, je vymezení okruhu osob, které se za rodinu považují, velmi důležité. Za rodinu se tedy považuje oprávněná osoba (např. dítě zastoupené zákonným zástupcem) a společně s ní posuzované osoby. Není-li takových osob, pak se za rodinu považuje sama oprávněná osoba (např. ovdovělá seniorka).

Vymezený okruh osob je dán nezaopatřenými dětmi, rodiči těchto nezaopatřených dětí (nebo osobami, které se za rodiče považují), manželi, druhem a družkou. Patří sem i rodiče nezaopatřených dětí a nezaopatřené děti těchto dětí, a to, pokud spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby. Tedy pro přiznání dávek se vychází z předpokladu, že rodina společně žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby.

Okresní úřad má možnost určovat z těchto zásad výjimky, pokud se jednoznačně prokáže, že zákonem vytvořený předpoklad společného soužití neodpovídá skutečnosti. Viz § 7 odst.7 Zákona o státní sociální podpoře: “Okresní úřad může při rozhodování o dávkách v případech, kdy osoby uvedené v odst.3, písm. a) až c) spolu nejméně po dobu tří měsíců prokazatelně nežijí, rozhodnout, že se neposuzují jako osoby společně posuzované....”.

S ohledem na různorodost situací v rodině nelze blíže specifikovat důvody, pro které může Okresní úřad rozhodnout, že o společně posuzované osoby nejde. V komentáři k Zákonu o státní sociální podpoře se uvádí, že shora uvedenou možnost “nelze chápat jako možnost obecného řešení případů”.

Pro situace dlouhodobého a opakovaného domácího násilí by tedy tato výjimka měla platit. Obecně neplatí, protože vzhledem k vysoké latenci domácího násilí se o něm neví, nebo proto, že ne vždy tyto rodiny se sociálními orgány spolupracují. A dále i proto, že domácí násilí je ignorováno a bagatelizováno, protože úředníci jsou přesvědčeni, že slouží jako záminka k neoprávněnému vymáhání dávek státní sociální podpory.

**Zákon České národní rady č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění
pozdějších změn a doplňků**

Tento zákon upravuje poskytování sociální ochrany občanům, jejichž příjmy nezaviněně nedosahují životního minima nebo jejichž nezbytné náklady na uspokojování životních potřeb jsou odůvodněně vyšší (invalidé).

²⁹ V současné době prošla PSP ČR novela, která z přídavku na dítě činí dávku plošnou poskytovanou bez ohledu na výši příjmu. Tato úprava musí být ještě schválena Senátem a podepsána prezidentem republiky.

Občan/-ka se považuje za sociálně potřebného/-ou, jestliže jeho/její příjem nedosahuje částek životního minima a nemůže si tento příjem zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním, zejména prací. Zákon umožňuje uznat občana/-ku za sociálně potřebného/-ou i tehdy, jsou-li jeho/její příjmy vyšší než částky životního minima, pokud nezbytné náklady na uspokojování životních potřeb jsou odůvodněně vyšší (zdravotní důvody).

Na druhé straně zákon umožňuje v situacích, kdy sice příjmy občana/-ky nedosahují životního minima, ale celkové sociální a majetkové poměry dávají předpoklady pro uspokojování základních životních potřeb, občana/-ku za sociálně potřebného/-ou nepovažovat.

§ 4 zákona o sociální potřebnosti upravuje dávku k zabezpečení výživy a ostatních základních potřeb k zajištění nezbytných nákladů na domácnost. Dávka může být poskytnuta ve formě jednorázové nebo opakující se dávky. Jednorázová dávka je používána mj. tehdy, když je zřejmé, že dojde v blízké době ke změně stávající situace. Forma opakující se dávky sociální péče je používána v případech v zásadě dlouhodobého charakteru.

Podle **§ 5** cit. zákona je možno poskytnout příspěvek na výživu dítěte. Dávka je určena sociálně potřebnému nezaopatřenému dítěti, ke kterému povinná osoba nežijící s dítětem ve společné domácnosti neplní vyživovací povinnost stanovenou jí rozhodnutím soudu, popř. vyživovací povinnost plní, ale v nižší než stanovené výši. Podmínky sociální potřebnosti opět musí spolu s dítětem splňovat všechny společně posuzované osoby.

Příspěvek na výživu se poskytuje ve výši stanoveného výživného, nejvýše však ve výši rozdílu mezi příjmem dítěte a jeho životním minimem. Za příjem dítěte se považuje poměrná část příjmu připadajícího na jednoho člena domácnosti ze všech společně posuzovaných osob.

Příspěvek na výživu má přednost před poskytnutím dávky obecné podle § 4, tj. přizná se přednostně příspěvek na výživu, a teprve poté se příjem rodiny případně doplní obecnou dávkou.

Co chceme !

Docílit toho, aby situace obětí domácího násilí byla reflektována od momentu, kdy se sociální orgány dozvědí a je jim doloženo (protokol zásahu policie, kopie oznámení policii nebo státnímu zastupitelství o podezření ze spáchání trestného činu domácího násilí, zdravotní dokumentace, atd.), že k aktu domácího násilí došlo. Od této chvíle by měla oběti – ať přímé nebo nepřímé – být poskytnuta materiální sociální pomoc.

Shrnutí

- Násilí v rodině (v domácnosti) je zavrženíhodný společenský fenomén, který se vymyká současným nabízeným řešením, jak právním, tak sociálním. Při řešení jeho následků se setkáváme s nepropojeností mezi jednotlivými odvětvími pozitivního práva, počínaje ústavním přes trestní, občanské a rodinné. Podobně je tomu v zákoně o sociálně právní ochraně dětí.
- Násilí uvnitř rodin je časté a týká se všech druhů rodinných vztahů. Oficiální údaje o obětech domácího násilí chybí. V žádné kriminalistické či justiční statistice není znak pohlaví oběti uveden. Údaje o počtu obětí domácího násilí dovozujeme z evidence specializovaných občanských pracovišť nebo kriminologického výzkumu. Z jejich poznatků vyplývá, že 90% obětí domácího násilí jsou ženy, dále senioři a ojediněle muži v produktivním věku. V 80% takto evidovaného násilí jsou pasivními účastníky násilí nezletilé děti.
- V právním vědomí české společnosti chybí přesvědčení, že násilí v rodině nebo domácnosti není věcí soukromou, ale že se jedná o společensky zavrženíhodné jednání, které při eskalaci naplňuje objektivní stránku některého z trestných činů uvedených ve zvláštní části trestního zákona.
- V obecné části trestního zákona legislativní vyjádření pojmu násilí obecně i domácího násilí chybí. Ve zvláštní části je násilí definováno vždy ve vztahu ke skutkové podstatě konkrétního trestného činu. Tak např. zvýšená ochrana veřejných činitelů je vyjádřena dikcí § 155 TZ (Úmyslné užití násilí) i skutečností, že k naplnění skutkové podstaty zde zákon nevyžaduje, aby použitím násilí bylo způsobeno ublížení na zdraví.
- U množiny trestných činů zahrnovaných pod domácí násilí (Hlavy V., VI., VII., a VIII. TZ) , např. u trestných činů proti životu a zdraví násilí jako způsob provedení uvedeno není. Naproti tomu zákonodárce neváhá u trestného činu „útok na veřejného činitele“ takové násilí výslovně upravit. Tedy, člověk veřejný činitel, má ze zákona větší ochranu než člověk, oběť domácího násilí. Z hlediska platného práva je domácí násilí považováno za záležitost soukromou, která má být vyřešena v rámci rodiny (domácnosti), do které nepřísluší státní moci zasahovat. O tom svědčí ustanovení § 163 TŘ, kdy tam taxativně uvedené trestné činy je možno stíhat pouze se souhlasem oběti. Ustanovení o výslovném souhlasu osoby blízké (manželky, matky, dospělé dcery) s trestním stíháním (manžela, otce, syna, partnera) považujeme za porušení práva člověka-ženy na spravedlivý proces. Ani ustanovení §163a odst.1 písm.d) pochybnosti kolem dispozičního práva osob blízkých neřeší.
- Právo na spravedlivý proces je upraveno v českém právu zejména v Čl. 36 LPS v kontextu s ostatními ustanoveními Ústavy a Listiny. Nechybí ani v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, která ve znění protokolu č.3,5,98 včetně Dodatkového protokolu a protokolu č.2,4,6 a 7 se stala součástí našeho právního řádu.
- Nezbytnost legislativního zakotvení násilí v rodině nebo domácnosti do českého právního řádu je evidentní (viz. zákony Rakouska a Německa „O

ochraně před domácím násilím“). Dosavadní snahy občanských iniciativ, které pomáhají obětem domácího násilí, i poslanceké návrhy směřující k legislativní úpravě tohoto právního institutu v pozitivním právu, zůstávají u exekutivních orgánů zatím bez odezvy.

□ Chceme tedy docílit:

- posílení právního vědomí společnosti směrem k zavrženíhodnosti a trestuhodnosti násilí v rodině nebo domácnosti
- rozšíření znalostí odborné veřejnosti o problematice domácího násilí
- zajištění právní a sociální pomoci obětem domácího násilí
- zvýšení ochrany nezletilých dětí, které žijí uprostřed domácího násilí a často jsou jeho oznamovateli
- zavedení genderového znaku do statistik orgánů činných v trestním řízení
- prolomení právního vakua v úpravě domácího násilí, tedy jeho legislativní zakotvení v českém právním řádu
- důsledné promítnutí pojmu domácího násilí do oblasti občanského, rodinného, sociálního a policejního práva
- občanskoprávní a rodinněprávní „zhojení“ následků domácího násilí, pokud se oběť, nejčastěji matka s nezletilými dětmi odhodlá k rozvodu nebo rozchodu s násilníkem.

Prameny a literatura:

- Použitá literatura:

- Christie, Agatha, Vlastní životopis, Academia Praha, 1999, s. 446
Dobash R.E. a Dobash R., Violence against Wives, 1979
Gelles R.J. & Straus M.A., Intimate Abuse: The definitive study of the causes and consequences of abuse in the American family, 1988
Koukolík, F., Drtilová, J.: Zlo na každý den, Praha: Galen, 2001, s. 395
Naighbors, B.D., Forehand, R., Bau, J.J., Interparental conflicts and relations with parents as predictors of young adult functioning, Dev Psychopathol, 1997
Násilí páchané na ženách PRO FAMILIA, Bratislava, Aspekt 1998
Násilí I, Bratislava, Aspekt 1998
Násilí II, Bratislava, Aspekt č.1, 1999
Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie, Eurolex Bohemia, Praha 2001, s. 274
Právní postavení žen v České republice, Praha, UK, Iuridica 3-4/1996
Radvanová, S., Zuplínová, M.: Kurs občanského práva, instituty rodinného práva, C.H.Beck, Praha 1999 s.
Statistické šetření Bílého kruhu bezpečí, Praha, 2001
Statistika MPSV ČR za rok 1999, Praha, 2000
Statistiky obč.sdruž ROSA z roku 2000, publik. i v Zaostřeno na ženy, vyd. Český statistický úřad 2001 pod č. 1664/2001.
Straus M.A., Gelles R.J. & Steinmetz S.K., Behind Closed Doors: Violence in the American Family, 1981
Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon, Komentář, C.H.Beck Praha 2001
U.S: Surgeon General's Workshop, 1985

- Prameny:

- Rakousko: Spolkový zákon o ochraně před násilím v rodině (GeSchG), vydán dne 30. 12. 1996.
Německo: Zákon pro zlepšení občanskoprávní ochrany v případě násilných činů a omezování osobní svobody, a zároveň usnadnění přenechání bytu manželů při rozluce (Zákon o ochraně před násilím), ze dne 8.11.2001
Turecko: Zákon o ochraně rodiny, č. 4320; přijat dne 14. 1 1998
Slovensko: Trestný zákon č. 140/1961 Sb., v platnom znení.

- Mezinárodní dokumenty

Česká republika ratifikovala:

- Universal Declaration on Human Rights, Všeobecná deklarace lidských práv
- Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (č. 62/1978 Sb.)
- International Covenant on Civil and Political Rights, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (č. 120/1976)

- International Convention on Economic, Social and Cultural Rights, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (č. 120/1976)
- Declaration on the Elimination of Violence against Women, Deklarace o odstranění násilí na ženách
- International Convention on Suppression and Abolition of the Trade in People and Exploitation of Prostitution of Others 194, Úmluva OSN o potlačování obchodu s lidmi a využívání prostituce druhých osob z 2. 12. 1949
- Úmluva o právech dítěte
- Úmluva OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z 10. 12. 1984 (č. 143/1998);

Jako členská země Rady Evropy pak ratifikovala:

- European Convention on Human Rights, Evropská úmluva o lidských právech
- Evropská úmluva o odškodňování obětí násilných trestných činů č. 16 z 24. 11. 1983. (Tato úmluva byla do českého právního řádu transformována zákonem č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti).
- Evropská úmluva č. 126 o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z 23. 12. 1992 (č. 9/1996 Sb, oba Protokoly k Úmluvě ratifikované dne 7. 9. 1995 doposud nebyly vyhlášeny)

...a doporučení Rady Evropy, z nichž zejména:

- Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. (85) 4 z 26.března 1985 o násilí v rodině.

...a do budoucnosti bude muset uplatňovat i směrnice Evropské unie, jako např.

- Směrnice 2000/43/ES k diskriminaci na základě rasového nebo etnického původu a
- Směrnice 2000/78/ES o důkazním břemenu (princip nediskriminace)

Příloha:

Případy z praxe

Případ č. 1

Případ z praxe (Poradna pro ženy v tísní – autonomní projekt občanského sdružení Ekologický právní servis se sídlem v Brně): Paní Karla Č. - ve věku 41 let - kuchařka - zavolala červenci 2000 v 1.00 hod. v noci policii potom, co ji manžel Petr Č. - ve věku 45 let - dělník - závislý na alkoholu - fyzicky napadl, čímž jí způsobil zlomeninu obratle. Jednalo se již o druhý výjezd policie v daném týdnu k fyzickému napadení paní Karly Č. manželem. I před příslušníky policie pan Petr Č. vyhrožoval, že chce svoji manželku zabít a byl velmi agresivní. Policie reagovala mírnou domluvou panu Petrovi Č., aby svého chování nechal, že jinak by mohl mít problémy. Paní Karle Č. „doporučily“, aby si své manželské problémy příště už řešila sama, dále jí řekli, ať jde k lékaři a teprve potom, ať se obrací na ně.

Případ č. 2

Případ z praxe (Poradna pro ženy v tísní): Paní Sylva S. - věk 36 let - učitelka - potom, co zavolala k noční potyčce policii, byla vyslýchána - oblečena pouze v tenké noční košili, bosá hodinu venku při 10 °C - stojíce na vozovce, zatímco policisté seděli v autě. Výsledkem tohoto „rozhovoru“ bylo doporučení, ať se s manželem pokusí smířit a přijde na policejní stanici druhý den, neboť dnes není k dispozici záznamová technika. Její manžel byl vyslýchán uvnitř v domě. Paní Sylva S. musela po odjezdu policistů utéct (v noční košili). Druhý den ráno, po příchodu na policejní stanici, čekala dvě hodiny než si na ni policisté udělali čas, přičemž část rozhovoru s ní byla vedena v čekárně, kde za přítomnosti dalších cca 15 čekajících (převážně oznamovatelů dopravních deliktů, či drobných krádeží) vyprávěla mimo jiné o tom, jak ji manžel večer s kuchyňským nožem pod jejím krkem znásilnil. Policisté s paní Sylvou S. následně sepsaly protokol o podání vysvětlení podle § 12 zákona o policii, který paní Sylvě S. nepředali ani na její žádost s odůvodněním, že tento doklad nepotřebuje, neboť bude uložen u nich.).

Případ č. 3

Paní Stanislava (VŠ, příjem 8000,-Kč) podala v srpnu 2001 návrh na rozvod manželství po 14 letech soužití. Za čas po sňatku ji manžel (VŠ, vyučuje na fakultě, publikuje, příjem 25.000,-Kč) začal ponižovat, postupem doby se tak dělo i před dětmi, neustále ji kritizoval, zesměšňoval, obviňoval, zakazoval, neustále ji psychicky deptal posměšnými poznámkami, ponižoval, podkopával její autoritu u dětí (hovořil o ní jako o krávkě a slepici), byl na ni verbálně agresivní, nadával jí vulgárně i před dětmi, vyhazoval ji z jejich společného domku, v noci ji budil a svítil jí do očí, nepředával jí žádné finanční prostředky. Poslední rok ji také několikrát fyzicky napadl- hematomy na ruku, v obličeji. Dokonce se stávalo, že když matka po dětech něco žádala, pak jí manžel před dětmi řekl, aby "neopruzovala". Děti už začaly napodobovat otcovo chování, takže např. používají sprostá slova, která slyší od otce. Nejstarší syn měl ve škole problémy s tím, že se nechal šikanovat, což vyplývalo z odpozorovaného vzorce chování jeho otce vůči matce. Děti se za přítomnosti otce projevovaly agresivně, hádavě. Situace dospěla tak daleko, že pokud byl otec doma během školního roku, chodily dvě z dětí po ukončení vyučování raději k dědovi než domů. Impulsem pro rozhodnutí řešit její svízelnou situaci bylo zjištění, že děti (12,10 a 8let) si pochvalují okamžiky, kdy není otec doma a odjíždí na

studijní stáže. V okamžiku, kdy o prázdninách odjížděla se všemi třemi dětmi na zaplacený pobyt, otec jedno z dětí odvezl s babičkou na jiné místo a dítě zůstává zatím v péči otce. Dvě další děti jsou u matky a řízení o úpravu poměrů probíhá již tři měsíce, přičemž předběžné opatření na rozhodnutí o společném soužití všech sourozenců u matky bylo zamítnuto s ohledem na to, že není dostatek času provádět ve lhůtě 7 dnů důkazy. (Iva)

Případ č. 4

Paní Zuzana (SŠ, příjem 8000,-Kč) žila v manželství 17 let, manžel (SŠ příjem 15000,-Kč) ji psychicky deptal, nedával jí žádné peníze a vysedával po hospodách. Když bylo jejich dceři 16 let, odhodlala se podat návrh na rozvod, neboť chování manžela se vystupňovalo do takové míry, že na ni byl denně fyzicky agresivní, vulgární a panovačný. Občas paní Zuzanu urážel i před dcerou, a dokonce i k dceři se začal chovat nevhodným způsobem, napadal ji a neustále ji kritizoval. Tato situace v rodině nepřispívala klidu u dcery, neboť jí rázem zhoršil prospěch, z jedničkářky se stala trojkačka a sama to těžce nesla.

Případ č. 5:

Paní Irena (SŠ příjem 20.000,-Kč) se po letech ponižování, fyzického napadání a zakazování přátel a rodiny rozhodla podat v dubnu 2000 návrh na rozvod. V říjnu 2000 byla za přítomnosti dětí opakovaně fyzicky napadena manželem (VŠ příjem 50.000,-Kč), když připravovala večeři a utrpěla distorzi článků kloubu prstu na ruce a četné hematomy na nohách, s pracovní neschopností 23dní. Aby se vyhnula dalšímu fyzickému napadení, odešla paní Irena bydlet ke své matce na druhý konec Prahy, děti chtěla odvézt k sobě později. Otec však požaduje střídavou péči tak, že bude mít děti tři dny v týdnu (2 dny z toho víkend, kdy jim zajišťuje sportovní vyžití v klubu) a pro kolizního opatrovníka je jeho zájem o děti rozhodující, takže matce nezbylo nic jiného, než na faktické střídání dětí přistoupit. Oba synové (12 a 10let) od té doby přejíždějí společně s matkou z místa bydliště matky k otci přes celou Prahu 3x týdně. V současné době není ani pravomocně skončeno řízení o úpravě poměrů k dětem po rozvodu. V řízení byl vypracován znalecký posudek svou znalkyň - psycholožky a psychiatricky, kde dospěly k závěru, že otec je pro děti větší autoritou, neboť otec se syny provozuje ryze klukovský sport. Z provedených a popsáných testů u jednoho z dětí vyplynulo, že trestající autoritou je otec. Otec se chová i k synům občas agresivně, fackuje je, bezdůvodně zvyšuje hlas a matka pozoruje, že se ho děti bojí. Manžel ji neustále hrubě uráží, deptá, před dětmi snižuje její autoritu a v poslední době pro ni nemá jiné označení než "ty tupá hmoto"! O prázdninách vyměnil manžel zámek u dveří do jejich společného nájemního bytu a klíče získala paní Irena až na intervenci Městské části, která vydala rozhodnutí dle § 5 o.z. k obnovení pokojného stavu, neboť policie odmítla oznámení o zamezení přístupu do bytu přijmout.

Případ č. 6

Případ z praxe (Poradna pro ženy v tísní): Paní Lenka F. - středoškolská profesorka ve věku 48 let, byla nucena vlivem vleklosti soudních řízení ještě 5 let po rozvodu sdílet s násilníkem (ředitel specializovaného středoškolského zařízení, pro jedno volební období starosta města) společný byt. Bývalý manžel ji denně bil, ekonomicky a psychicky týral, omezoval ji v osobní svobodě, několikrát ji brutálně znásilnil (jednou tím způsobem, že ji nejdříve zbil, čímž jí způsobil zlomeninu ruky, potom jí strčil hlavu do kuchyňského dřezu, pustil jí na hlavu ledovou vodu a potom jí ze zadu

znásilnil). Tato žena neměla v dané době jinou možnost bydlení, sama nevladnala žádnou nemovitost, její rodiče již zemřeli, žádná její přítelkyně jí k sobě do bytu nevzala, sama si nemohla ani najít podnájem, neboť její bývalý manžel ji velmi rafinovaným způsobem odřízl od veškerých financí, navíc se jednalo o malé jihomoravské město, kde neexistovala žádná možnost azylového bydlení či jiné specializované pomoci. Veškeré její pokusy dát podnět k trestnímu řízení narazily na skutečnost, že bratr jejího násilnického partnera byl na okresní úrovni významně postaveným kriminalistou. Paní se pokusila řešit svoji situaci sebevraždou, která se naštěstí nezdařila.

Případ č. 7

Případ z praxe (Poradna pro ženy v tísní): Paní Petra V. (31 let - dispečerka) žila ve společném nájmu se svým druhem Františkem K. (42 let elektromechanik), který ji denně bil a ekonomicky ji vydíral. Společně s nimi v bytě bydlely i jejich 4 děti. Potom, co František K. fyzicky napadl paní Petru V. tak, že byla 14 dnů omezena na běžném způsobu života, hospitalizována v nemocnici, podala návrh na zrušení společného nájmu bytu z důvodů zvláštního zřetele hodných podle § 702 odst. 2 OZ. Soud její žádost zamítl s tím, že důvody zvláštního zřetele hodné nebyly v jejím případě dostatečně prokázány. Paní Petra V. v nemocnici při příjmu uvedla, že si zranění způsobila sama (společně s ní totiž přijel do nemocnice její druh, který jí „slíbil“, že jestli někomu řekne pravdu o původu svých zranění, živá se domů nedostane) a teprve následně uváděla, že jí zranění způsobil její partner. Soud své rozhodnutí dále odůvodnil závěry, že je jen stěží uvěřitelné, že člověk, který denně navštěvoval paní Petru V. v nemocnici, nosil jí květiny apod., a kterému ona podle svědectví nemocničního personálu jeho pozornost láskyplně opětovala, by najednou mohl změnit své chování o 100%.

OBSAH

Proč právní studie k problematice domácího násilí?	3
Úvod: Co je domácí násilí	5
Kapitola I	
Obecně k pojmu násilí z hlediska práva	9
1. Postoj společnosti k domácímu násilí	10
2. Násilí na ženách	11
3. Děti uvnitř domácího násilí	12
Kapitola II	
Limity českého pozitivního práva	14
1. Zákon o policii	14
Právní rámec, ve kterém se pohybujeme	14
Co můžeme ?	16
Co chceme !	18
2. Zákon o přestupcích	
Právní rámec, ve kterém se pohybujeme	20
Co můžeme ?	22
Co chceme !	23
3. Trestní právo	
Právní rámec, ve kterém se pohybujeme	24
Co můžeme ?	28
Co chceme !	32
4. Zákon o poskytování peněžité pomoci obětem násilné trestné činnosti	
Právní rámec, ve kterém se pohybujeme	36
Co můžeme ?	37
Co chceme !	37
5. Občanský zákoník	
Právní rámec, ve kterém se pohybujeme	38
Co můžeme ?	44
Co chceme !	45
6. Občanský soudní řád	
Právní rámec, ve kterém se pohybujeme	46
Co můžeme ?	48
Co chceme !	49
7. Zákon o advokacii	
Právní rámec, ve kterém se pohybujeme	50
Co můžeme ?	50
Co chceme !	51
8. Zákon o rodině	
Právní rámec, ve kterém se pohybujeme	53
Co můžeme ?	60
Co chceme !	61
9. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí	63
Co chceme !	63

10. Některé zákony z oblasti sociální	
Právní rámec, ve kterém se pohybujeme	64
Co můžeme ?	64
Co chceme !	66
Shrnutí	67
Prameny a literatura	
- Použitá literatura	69
- Prameny	69
- Mezinárodní dokumenty	69
Příloha: Případy z praxe	71

